

تصویر ابو عبد الرحمن المکردي

قازی موحه ممد

چاپی دووهم

خمسده زون خه لایه یوزو

وهر گزان و لیکه لایه یوزو
نخستین لایه یوزو

قازی محمد محمد

(کردستان له ساله کاتې ۱۹۴۶-۱۹۴۱)

عبدالله بن محمد بن عبد الوهاب

رومگيراني له فارسي پدرو نه محمد نيراهيم ورتي

ITAC 650

تعارف

ټولنیز پور. دمیتریاډ ۱۹۹۶ -

لاری محمد محمد کورستان له ساله کانی ۱۹۵۶-۱۹۵۱ / تصویب وړ وکالی پور.
پور کولن له لاری پور احمد ایدلهم پورن - لورن: ټولنیز ۱۹۸۲
نابن

ISBN ۹۶۱-۵۸۲۱-۲۸-۲

کورن پورن

پورن ټولنیز پور ایدلهم اطلاعات لاری

ټولنیز ایدلهم لاری محمد کورستان پور ساله کانی ۱۹۵۶ تا ۱۹۵۱

ټولنیز پور ۱۹۵۶-۱۹۵۱

لاری پور ساله کانی ۱۹۵۶ - ټولنیز پور ۱۹۵۶-۱۹۵۱ / ټولنیز پور ټولنیز - -

ټولنیز - - ۱۹۵۶-۱۹۵۱ / ټولنیز - - ټولنیز ټولنیز ټولنیز ټولنیز

ټولنیز ټولنیز ټولنیز ټولنیز ټولنیز ټولنیز ټولنیز ټولنیز

ټولنیز ټولنیز ټولنیز ټولنیز ټولنیز ټولنیز ټولنیز ټولنیز

۹۵۵۵/۰۱۱۸۵۴۵۵

DSR ISBN ۱۵۸۱۱۲۷۶

۱۹۵۶

۱۹۵۶-۱۹۵۱

ټولنیز ټولنیز ټولنیز

غازی محمد محمد (کورستان له ساله کانی ۱۹۵۶-۱۹۵۱)

نووسن: محمد مرزا جهلاتی پور

ویرگری: محمد نیر ایدلهم ویرن

چاپن: دووهم - ۱۳۸۱ هه توری (۲۰۰۶ز)

لیتوگرافي: نورن نابن

ټولنیز: ۲۰۰۰

پښتچین: نابن

ناشر: نوره کولن

تلفاکس: ۱۱۲۷۶-۶۶۶۱۱-۰۲۱- تاران

ISBN ۹۶۱-۵۸۲۱-۲۸-۲

شاه ک: ۹۶۱-۵۸۲۱-۲۸-۲

ناومرؤك

بابت لاپهړه

پښه کی و مرگېم ۷

پښه کی نور سهر ۱۱

به شی په کم

مسئله گشتیه کان

۱- غښتووی بابه ده که ۱۵

۲- نامانچه گشتی و بابه تیه کان ۱۹

۳- مېست له م غښتنه و په ۲۰

۴- شپو لزی لیکولنه و ده که ۲۱

۵- د زخی کاتی و شونی رووداره کان ۲۱

۶- پوړین کردن بابه نه کانی نه م لیکولنه و په ۲۲

پایه لایحه

بخش دوم

قازی محمد و بارودغی سیاسی-کرمه لایحه

معاہد

۱- تاپه شمندیه کانی رووداره سیاسی کانی نپوی دوومی سدهی

پیشم ۲۵

۲- مدوقیعتی معاہد ۲۶

۳- قازی محمد له ساله کانی ۱۳۲۰ (۱۹۱۱ز)

(پاخود قازی محمد چزن بوو به پیشه و؟؟) ۲۸

۱- کرمه لای زئ، کاف و جهره بانی سیاسی- روشنیری لهنه

جرولاتموی قازی محمد ددا ۳۲

پیروندی کرمه لای زئ، کاف به قازی محمد دهره ۳۶

بخش سیم

قازی محمد و ینگه بانی حیزبی دیموکرات وکرماری

خودمختاری معاہد

۱- سدهی به کهم بو سؤلیت ۱۱

۲- سدهی دووم بو سؤلیت ۱۲

۳- ینگه بانی حیزبی دیموکرات ۱۳

بابت لاپهه

۱- پیکهانی کوماری خودموختاری کوردستان ۱۵

۵- حمرچوونی سوپای سۆڤت و رووخانی کوماری خودموختاری

کوردستان ۱۶

بهشی چوارهم

ئەنجام گیریی

۱- ئامانجی سۆڤت له سهفههکان و پشێوانی کردن له ههولهکانی قازی

محمد ۵۳

۲- تەفسیر و لیکهنامهی نادیار و پەکی لاپهه له بارهی قازی محمد و

چۆنیهتی پیکهانی سهزی دیموکرات و کوماری خودموختاری مهاباد ۵۵

پەرلویزهکان ۵۷

سههچاوهکان و بهلگهنامهکان ۸۷

شوێنهکان ۹۱

نارهکان ۹۷

پیشه کی و مرگیر

کیشه کی گلی کورد وک کیشه په کی نه نه وهی بو سالتی شیری په کمسی جیهانی ده که رتوه، نو مپو له گیل نو او یونی شیری په کم و هلو مشاندنوهی دمو له نی عوسانی بیرزگی دوست کردنی دمو له نی کوردی و فوارهی سدره غز سوری هلد... چونکه گه لانی نری دمو له نی عوسانی و به ناپه نی میلله تانی دمورو بهرو هاوسنوری کورد مالی غویان جیا کد دوهو کوردش به مالی رمواو سروشنی غزی زانی کداوای مالجایی بکات. په پمانی سلفریش له سالی (۱۹۲۰ز) لاقمادی (۱۹۲۲ز) غویان ~~مالجایی~~ کورد به لچین و به رحمتی داسی پین دابن. بهمش دمرغه نیکی لبار بو کورد هاته پیشوه که نهویش و وکو گه لانی نری ناوچه که خاومن حکومتو کپانی غزی بهت.

به لام په پمانی (لوزان) له سالی (۱۹۲۳ز) دا خه ونو غویای کوردی به دوست کردنی کپانی غزی ختخاندو لیسر حسابی کورد دانی نا به حکومتی نازوی که مالپه کان له نور کپادا.

به لام کورد بو وده ست هپانی مالی رمواو غزی و بؤنه وهی نهویش وک هر گه لیکنی نری برای غزی به نازادی و دوور له جهورو ستمو چه وسانه وه

له‌ناوچه‌گه‌دا زیان به‌رتبه‌سهر و مافو کسه‌په‌نی پیشیل نه‌کرتنه. له‌هه‌وول و خعبات و تیکۆشانیدا ههر به‌ردموم بووه و نه‌ومنه‌اره.

کورد له‌ شۆرش و راه‌په‌نه‌کانی خولیدا دژی زولم و زوری و پیشیلکاری مافه‌کانی جه‌نگ‌لوه و بز داکۆکی‌کردن له‌سهر بوون و مانه‌وه‌ی خولی، به‌گۆژ رۆشه‌ مله‌وره‌کاندا چۆنه‌وه، نه‌ک شۆرشه‌کانی له‌سهر حساب و دژ به‌ به‌رژه‌ومنده‌یه‌کانی گه‌لانی تر بووینه.

به‌لام به‌داخه‌وه، تا ئێستای له‌گه‌لدا بێت مافه‌یه‌کی مه‌عقوله‌ی مه‌تبغی‌پاته له‌گه‌ل کێشه‌ی کورددا نه‌کراوه‌و هه‌میشه‌ شۆرش و راه‌په‌نه‌کانی کورد به‌زه‌بیری ناگروتناس و ه‌لام دراونه‌نوه؛ ههر بۆیه ئێستا له‌گه‌ل پێشانه‌ هه‌زاره‌ی سیمسی مرۆڤابه‌نی و سهرده‌می به‌ ئێستای سالی سهرۆک و گه‌لان، که‌چی هه‌شتا نه‌و کێشه‌ به‌ ههر باقی به‌و به‌چاره‌سهر نه‌کراوی ماوه‌نوه. شۆرش و راه‌په‌نه‌کاتیش گه‌لی زۆرن؛ له‌وانه‌ شۆرشێ شێخ سه‌عیدی پیرانی شێخ مه‌حمود و قازی محهمهد و بارزانی... هه‌ند. که‌ هه‌ندێکیان تا ناستی حوکمرانی و حوکمه‌ت رۆشرون وه‌ک حوکمه‌تی مه‌لیک مه‌حمود له‌ سلیمانی له‌ پێشه‌کانی سه‌ده‌ی پێشه‌مه‌دا، وه‌ حوکمه‌تی قازی محهمهد، واته‌ کۆماری کوردستان له‌ مه‌هاباد-که‌ بابه‌تی ئه‌م کتێبه‌ی به‌رده‌سته.

کۆماری کورد له‌ کوردستانی رۆژه‌لات(ئێران)دا، له‌ سانه‌وه‌ خه‌تجی سه‌ر له‌جه‌نجالی دوا‌ی کۆتایی هاتنی شه‌ری دوومه‌ی جیهانی هاته‌ ناره‌وه. نه‌و شه‌ره‌ی که‌ چه‌ندین کارسات و مه‌رگه‌سانی گه‌ورمه‌ به‌لاو نه‌هه‌هه‌نی بو گه‌لان به‌دواوه‌ بوو، له‌هه‌مان کانا لهرمه‌ له‌وی چه‌ند هه‌لو مه‌رجێکی گونجاویشی بو گه‌لانی ژێر ده‌سته‌ ره‌خساند که‌ به‌ کێک له‌وان گه‌لی کورد به‌و که‌ توانی نه‌و کۆماره‌

رابگه پهن و بزرگه که چار نالای کوردستانی به سردا بهرز بکانهوه، که دووهمین نهزمونی حوگرانی کوردی بوو له نیوهی بهگمی سدهی بیستمی رابردودا دوی نهزمونی شیخ محمودی حطید؛ راسه هاوکات له گهل وستی کورددا هؤکاری همره کیش کاربگر بوو له مه پدانه که دا، به لام له گهل نه سمشا و ونرای نه منی کورنی کومار، ده بری چه ساره بی و خیمانی دوورو دریزی گلی کورده له ریزی گه بشتن به منی رملو نه نهوه بی خوی و بابه خیکی میژویی زلوی هه به بژ کورد و پیوسته وه که نهزمونی میژویی سوودی لئ و مر بگریست و هه رلهوش نه گرت له لایه ن روله کانی نه م گه له موو شیکردنه موو لیکولینه وی وردو بابه نیانه له سر جورو چوینه نی دامه زانندی کوماره که و تمه نی و تمکه ونه کانی و هؤکاره کانی رووخانی و هه روه ها بابه خی میژویی و پندو ونه کانی و کسه پانه نی قازی محممه ده... بکرت.

بیگومان کوماری مه هله باد خاوه نی کومه لپک ناپه تمه مندی میژویی و دیاردهی سهردهی خوی بوو له رووی نیگری و هؤشباری وه که له هله و سهرج زه مینه ی دامه زانندی و به شداری کردنی زاوره ی چین و تویره کانی کوردستان له ونهش زانایانی نایینی و هاویهشی و به شداری کردنی کوردی پارچه کانی تر وهی کوردی کوردستانی خیراقو بارزان به کان، وهشت بهشت به ییگانو چهندهای تر. پیوسته له هه موو نهو لایه نانه رووداره کانی به گشتی بکولینه وه و تویره وه و شیکردنه وهی ورد و فوولی له سر بکرت و بکرتنه پهند و ونه ی هؤشباری بژ روله کانی داهانوو، چونکه تمه مه سه له به که پهنه مندی به ملیوانان مر لوه وه هه به نه ک به شداری و ناوچه به کی دیار بکراو.

هه له ته زور لیکولینه وه تویره وهی جورو له سر نهو کوماره وه له کوزو نوئی دا نه منجم دراو و له زور گو شه نیگای جیاو له وه له لایه ن بیهانه و

خبره کوردموه شت نووسراوه، پیوسته تهو نووسپن و توژپنواش سوودبان
لن وهرگیریت و بوسر زمانی زگماکی وهرگیر دوزن، بسمش میژووی کورد
زیاتر دوله مند و یم بابه ختر دهیت و تنها له بازته به کی بهر تهسک پان فاعر لودا
نامینتموه.

به کچک لهر نووسپانهی له مهر نهم کۆماره و قازی محمد مه دموه نووسراوه،
نهم کتبهی بهر دمهته که (حه مپدره زاجه لانی پور) به زمانی فارسی و به ناوی (قاضی
محمد، کردستان در سالهای ۱۳۲۰ تا ۱۳۲۴) نووسپه نی.

نیمهش له مری و وهرگیر نی نهم بهر مه دموه هیوا خولزین خزمه تیکمان بهر
بواره کردیت و که لپیکش له کتبخانهی کوردی دا یم بکانه وه، گهرچی
مهرچیش نی به له گهل هه مورو وار بۆجورنه کانی نووسهردا بین، به لام وهک
ته مانه تیکی زانستی بۆدمهتکاری وهرمان گیراوه و گهر به پیوستمان زانییت
له هه ندیک شوتا تبینی وهر نه چی خۆمان دهر بپوم له بهر لوتزدا نامازمان
پیکردوه، ههروه ها سالی زانییمان له بهر ابهر سالی کۆچی هه ناوی دا
دناوه به مپرای سوودی پیوست.

ئه محمد وهرتی

هه ولیر

ز ۲۰۰۱/۴/۱۲

پيشه‌کي نووسنه

نوم ليکوالينه دوه په و نالومړۍ بابنه کاني که په پرمختدي په ميژوړي سياسي کوردستانه وه، هغه، نه نجلۍ نه و بينږ تويزينه وانه ي په نښه په په دروازي نه و چولر سله ي مانه دهم له شاري معاهداد، که هه ولسم دلو نه و بابنه تر پيښانه هم له چولر چپوه ي نوم نووسنه دا کړيکه معوه.

له کړکړ د نه وه ي نوم نووسنه دا سووډي کي گه لږک زورم له رښتيا په کاني ماموستاي به ريز جه نايي دکور نالپ سر وکي دسټي هاري کاري (گروه تعاوني) کوليزي رښته کړه لاپه تبه کاني رانکړي ناران، وه رگر نه وه، چونکه به ريزيان جاري ک کړنووسي نوم نووسنه پان زور به ديفته شو نارامۍ په وه غوښته وه و چمن د رخنه و سر نچ و رښتيا ي به رڼي و بيا نه رانه پان پښتار کړد، مينش هه ولم داره له کړکړ د نه وه ي نوم نووسنه دا به کاريان پيښ و کله کيان لن وره يگر و وه چاريان بکهم.

بله لير دا په پيړيستي دمزانم له ناخي دلموه سوياس به ريزيان بکهم.

حميده زه جالاني پور

۱۳۷۷/۸/۲۰ هه تاري

به شی یه که م

مه سه له گشتیه کان

۱- خستنه رووی بابه ته که

ههول ددهم بابنه سه ره کی نهم لیکولنه وه به لهم دوو خهله ی خواره وه دا
روون بکسموه:

یه که م/له سالی ۱۳۲۱ی هه ناوی (۱۹۱۶ز) له شاری مه هلباد، کۆماری
ئۆتۆمنی کوردستان به پیره بابنه قازی محممه پیکهات و بهشی باکووری
ناوچه کوردنشینه کنی له خۆگرت و دواي یازده مانگ له گهه هاتنی سوپای
دهوله نی ئیران بۆ باکووری خۆڕئاوای ئیران، سه رانی نمو کۆماره دهستگیر کران و
پیره ره که ی پاش سن مانگ له گیرانی، خوکی له سیدله دهانی بۆ دهرچوو و له
همان جیگا دا که کۆماره که ی لڼ راگه یاندیوو له سیدله درا.

له لیکولنه وه و توێژینه وه ی میژووی سه ده سالی ئیران دا، میژوو نووسان،
شونجکی نابهنجیان بۆ نهم رووداوه دانناوه، به لکو به زۆری له تهک رووداوه که تی
نازه ریاچان و حیزبی دیموکرات دا ههناو یانه ته بهر باسی و غوس و به کورتی
یادیان کردله وه و لڼی داوله، به لام نهم رووداوه (وانه کۆماری کوردستان)، له
میژووی نهم په نجا سله ی دوا یی کوردستان دا له چه نه دین رووه وه زۆر جینی

گرنكى نمدان و نامازمه كرنى رىعرانى حيزى نووبراو بهر مسئله به - واته به شرح و رافه كسابه نى و نهو رىگاهى كه قازى محمد هه ليزارد -
پرسارىكه بپرو هؤى نووسه رى به عقيده سهرفال كردوه .

حيزىك كه له وچه نه ساهى دواى دا به هؤى چالاكى گهلىكى بهر فرلوانه وه
ههولى داره كه نوگرو لاپنگر لىنو خهلىكى كورددا دروستىكات و بؤ لاي
خؤى رابكيشن و وهكو بىيانگوزار و داسه زرينه له قازى محمد دواوه
نهوئى، بؤچى رووى راسته بئى نهو كسابه نيه كوردبه رى له په ناپه رده رى
نادرىدا هيشتر نهوه ؟

بؤچى رىزارو سابه نه كانى نهو كسابه نيه شرح و رافه ناكات ؟ نه گهر
قازى محمد سهرمه نى و نوگوىه، بهلگه نيشانه كانى چين ؟ نابا به نه نهها
بسكرنى نهوه كه قازى محمد له رى خودموختارى كورددا كوژرلوه
سه رى ناوه نهوه بهه ؟

بيلنگى حيزب و لىكوليه وه و رافه نه كرنى نهو رووداره هه به نى
سه رهكى و به ره نى بؤ ناكاسى نهو نوژ به وه به بووه و له گه ل هه نانه گورى نهو
پرساره باب نه سه رهكى كه نهها قازى محمد كن بوو رىگا و رىساره گه رى
چى بوو، چ رىسازو رى و شوئىكى دهه نانه وه بهر نامانه رى كه له دهو رانس
حكومه ته كه به ناپه رده رى لى ده كردن چى بوون، و سىكترى كه به نى پىدان چى بوو
و چون نهو رى به رى پورا پان دى نى نشان كرد ؟، نه نه چى نهو لىكوليه وه به رى
له خوگر نووه، به رى نامانچى گشتى نهو لىكوليه وه به رى به له :

هه ناساندن و لىكوليه وه كسابه نى قازى محمد و چو نه نى پىكته نى
حيزى ديموكرات و كرمارى خودموختارى مه هاباد به به نى به نى به بارى
سىاسى - كومه لاپه نى سه رده رى خؤى .

دوره ۱/ رنگه نم بر سبزه به پیشگی خورنده را گوزم بکات که ناخیز
 هر لبه نرنداج پیوست به دهکات که روودنوی سهره، وهک به شپک له
 میزوی سبزی گلی کورد و به شپوه به کی چوداو سهره بخیز بهر سبزی و
 لیکولیده و نه له همور رهنده کانی بکرت؟

وه لاسی نم بر سبزه له چمند دیره ی خوارمده و نه گیری که له شپوه
 دو پیشگی و یک نمنجام گیری دا خوارمده روو. نم چمند دیره به لگه کاری به
 ناومرک و ریحی ونه و نه و لیکولانه کانی حیرمی دیموکرات بیک دینیت.

له پیشگی به کم دا، زماره به ک (به ناییت له سد سالی دای) هملیان
 دله و له خه لگی کورد و میلله نی کورد بگه بهن که میزو، نه زان زمان و نایینی
 میلله نی کورد، خوارمی ناسامی نایینی سهره بخیز خورمی و هیچ
 به پره نده کی به میزو و زمان ... نه اوای چین و نوژه کانی نری میلله نی
 نیرانه، نه و گلی کورد گله کی سهره بخیز و چودان.

وه له پیشگی دوره دا، همان زماره و خه لک هملیان داره و نمدن و له
 خه لگی کورد بگه بهن که کورده کانی بل بوژاندنوه و زیندو کردنده و
 سهره بخیز برونی میزوی، زمان و نه زادی خویان چمند خعبات و تیکوشانیان
 کردوه و چمند خویان به شپوه و قوریان پیشکش کردوه.

دای هجان به گوزم و خسترووی نم دو پیشگیه، بهم شپوه به
 نمنجام گیری دهکن و ناکامده ی راده گه بهن که کوردیکی راستگو و دلوزو
 راستینه کسبکه نم رنگا میزوی به بگرت بهر و خعباتی خویانوی گلی کورد
 تا گه بهن به دوا فغانی مدهست و نمانجی سهره کی دروزه سن بدات و نم
 به نامانج گه بهنش لغوشی (خودمختاری) دا پخته نه گمنده...

لایه نگرانی هم به لگه قازی و بانگشده‌ی سرمد، همروا اعرافه کردنی
 نه‌نجام گیریه که پاندا له به ک لایه‌نمه - زیاد له همووی - سوود له که سایه‌نی
 قازی محمد و مرده‌گرن و له‌روونکرده‌ی کانی خویاندا چ بشپوری نووسین
 و چ به‌دهمی قازی محمد و دهگ نمونه و سرمدشقی لهو رنگابه دده‌نه قه‌لم،
 واته به بۆچوونی له‌وان دلسوزترین کس بۆ فەرعه‌نگ و خه‌لکی کورد قازی
 محمد ده، که بۆنه‌وان لهو رنگابه‌دا گه‌نی خزی کرده ئورمانی^(۳)، بۆیه سهرنج و
 نیینی و لیکۆلینه‌وه‌ی هم بۆچوون و به‌لگه‌کار به ده‌خوازته که به شپوه‌به‌کی
 سه‌ربه‌خو لهو رووداره میژوویی به بکۆلینه‌وه و نوێزینه‌وه‌ی له‌سه‌ر بکه‌بین.
 هه‌لته تاملنج له‌م نووسینه‌دا سهرنج و لیکۆلینه‌وه‌ به له‌سه‌ر یشه‌کی دوومی
 بۆچوون و به‌لگه‌کاری ناوبراو، وێله‌م هه‌له‌نگاندنه‌دا هه‌وێل دواره که زیاتر
 گرنگی به‌مه‌سه‌له‌ی قازی محمد و حیزب و حکومه‌ته‌که‌ی بده‌ت^(۴).

۲- تاملانچه گشتی و تابه‌یه‌کان

له کانی خسته‌رووی بابه‌ته‌که‌دا وتمان که تاملانچی سه‌ره‌کی له‌م
 لیکۆلینه‌وه‌به‌دا بریتی به له :

دناسندن و لیکۆلینه‌وه له که‌سایه‌تی قازی محمد و چۆنه‌تی ینکه‌په‌نای
 حیزبی دیموکرات و کۆماری خودم‌خه‌ناری مه‌هاباد به پش‌نبه‌ستن به باری
 سیاسی - کۆمه‌لایه‌تی سه‌رده‌می خۆی.

به‌لام ده‌توانین تاملانچه دیار و تابه‌یه‌کانی هم - خۆش‌نده‌وه‌ به کۆرۆنی به‌م
 شپوه‌به‌ی خوارمه‌وه خه‌ڵه‌ند بکه‌بین:

۱- لیکۆلینه‌وه‌ی تابه‌یه‌ته‌نده‌به‌کانی رووداره سیاسی کانی کوردستان که
 له‌وه‌نده‌ ده‌به‌ی دوا‌یی دا رووپانداوه.

٢- لیکولینهوه له باره ی قازی محمد و بارودلغی سیاسي - کومه لایه نی مه اباد.

٣- لیکولینهوه لهوه که تاخر چو ن قازی محمد پرو به پشورا .

٤- لیکولینهوه له باره ی کومه له ی (ژی، کاف) مو.

٥- لیکولینهوه له سر پرمندی قازی محمد له گڼ کومه له ی ژي، کاف دا .

٦- لیکولینهوه له سر پرمندی قازی محمد له گڼ دوله نی شوروی (به کی سولنی پشور) .

٧- لیکولینهوه له سر چو نه نی ینکېشانی حیزبی دیموکرات و کوماری خودمختاری کوردستان و چو نه نی رووخلنی کوماره که.

٣-حبه مست لهم خو تندنه و په

له لیکولینهوه و توژینه وه کانی کورنی نویسه کان، بلار کراوه کان، وتارو لیدونه کانی که سانی ناسیونالیست و ماده پگه رای کورد، واده ده که ویت که سرانی روودلوو سیاسه کانی کورد به نایبه حیزبی دیموکرات، هه ولیان داوه به چاو پو شین له راسته میژووی به کانی گه لی کورد و تهنانه هه ندی جار به هوی به لاری دبردن و تکه دانی چهنه به شکی نه میژووه، خه لکی کورد به خه نه تیر په رده ی تاریکی و پنهانی وعاوه له بری دله و لیکدانه وه ی حقیقه نی له وروودلووه، به ورووژاندنی دروشم گه لیکي به روا دت عاتفی و شور شگری، لاوانی دلپاک بولای خزیان دیکشن و پاشان له پیناو به رزمند به کانی خزیاندا به کاریان بین.

بزه به پیوستم زنی که له رنی ورووژاندنی چهنه به شکی نه م راستانه وه به نایبه هه ندی له وروودلوو حقیقه نانه ی که تا نه ستا که تر لیدوانیان له سر

گرفت، غزمه‌تنگ بگم و بدروشی کز مه‌کبک به بیر و زمین و هوشی به‌تایبست
میلدنی گورد-یشککش بگم و بیانخه بهر بدرچارو روونی به‌ره‌شم
روونکردنه‌وه‌بی نامازم پیدا سه‌هستی سهره‌کی نیمه لیم لیکولینه‌وه و
خویندنه‌وه‌پدا پیک دینیت.

۴- شپواری لیکولینه‌وه

لور سۆنگه‌په‌وه که نهو بابه‌نی نیمه لاری نه‌دوین و لیکولینه‌وه‌ی لهر
ده‌کین، لایه‌نی میژوویی-کزمه‌لایه‌نی سه‌په و ره‌هه‌ند گه‌لیکی دیاره
میژوویی به‌کانه، هه‌رومه‌ا لهر نه‌وه‌ی که‌شم رووداوو رووداوونکی میژوویی و
دوباره نه‌بووه وه‌په، ده‌ین زانیاری به‌پیوه‌ندی داره‌کان و به‌لگه‌نامه په‌پوسته‌کان
پیوه‌وه، له‌به‌لگه‌نامه میژوویی به‌لایه‌لاکان و پادموه‌ری و بیرموه‌ری نه‌وه‌که‌سه‌نه
ده‌ست‌به‌ه‌ین که خلیان به‌شدار بوونه ناپدا، پا خود له‌ماجه‌رای رووداوو‌کان
ناگادارن و (شاهیدعه‌پان) بویه لیم لیکولینه‌وه‌پدا سوود له شپواری مه‌هرمه‌ه‌ند
بوون له‌به‌لگه‌نامه و پادداشت و چاروینکه‌وته‌کان موهرگیراوه.

۵- دۆخی کانی و شوینی رووداوو‌کان

هه‌ر وه‌ک گوتمان، چۆنه‌نی دروست بوونی که‌سه‌په‌نی سیاسی فازی
محممه‌د و چۆنه‌نی ینکه‌هانی حیزی دیموکرات و سه‌ره‌نجام چۆنه‌نی دروست
بوون و ینکه‌هانی حکومه‌نی کوماری مه‌هاباد، لور مه‌سه‌له گرنگانه‌ن که به‌نده
نیازی به‌ی بیانخاته به‌ر نه‌شتمه‌ری لیکولینه‌وه و رافه‌کردن، به‌لام پیوسته لهره‌دا نه‌و
خاله و به‌یرینه‌وه که هه‌موو نه‌و رووداوو‌ه‌ی سه‌رمه‌ه له‌مو‌دای زمه‌نی ۱۳۲۰ی
هه‌تاوی (۱۹۴۱ ز)- واته له‌گه‌ل ده‌سپکردنی جه‌نگی جیهانی دووه‌م^(۴)- تا سالی
۱۳۲۶ه‌تاوی (۱۹۴۷ ز) له‌مه‌هاباد روویاندلوه، به‌ده‌مه‌ری ینگی تر نه‌م لیکولینه‌وه‌یه

گرنه گریز و سوره کی ترین رووداوه سیاسه گاتی نهو شش سالی ناوچه ی
مهاباد لهخو ده گریز.

٦- پۆلین کردنی بابه ته گاتی نه م لیکۆلینه وه به

پۆیه نه م لیکۆلینه وه به و نه م خۆن د نه وه به ی به ر ده ست به م شه به ی

خوار وه ده خه به تروو:

سهره تا له به شی دوو م دا فلزی محمد مه د به پنی ی بارو دۆخی سیاس-

کۆمه لایه نی شه ر ده می خۆی، نه خه به به ر توژیته وه، ئینجا له به شی سن به م دا

ده چیه سه ر چۆنه نی دروست بوونی حیزبی دیموکرات و کۆماری کوردستان.

له به شی کۆتایشدا نه نجامی لیکۆلینه وه که ده خه به تروو.

بەشى دووھەم

قازى محەممەد و بارودۇخى

سىياسى - كۆمەلەيەتى مەھاباد

۱- تایپ‌بندی‌ه‌ کانی روداره‌ میاسه‌ کانی نیوه‌ی دوره‌ی

سادی یتیم

ههروهك دهواتين پشت بهستن به ناسيونايزم و دني رنكخستني سياسي به لاي خهباتكرودن، دوو تابه نهندي خهباتي نوئي گهلاني جزويه جزوي جيهاته كه له ميژووي خهباتي رابره دوويان جاي دهكاتهوه. به تابهت لهو چه نه دهه به ي دوايي دا، خهباتي گهلان و ميقله تاني خوره لانت و خوره لاني ناوهرات زياتر كه وتيره زير تهسير و كاربه گهري نه ده دوو تابه نهندي به وه، ناوچه كوردن شته كاتيش وه كو به شپهكي گرنگ و ههستار له خوره لاني ناوهرات دا، لهو دوو تابه نهندي به خالي نه بووه.

نه‌گه‌ر له میژووی سیاسی و لبر دعوای ناوچه کوردن‌شین‌ه‌گان‌داستانوی
تالوگۆری سیاسی له گۆڤه‌بانی کوردستان دا، عه‌شیره‌ته‌ کۆرده‌گان خۆیان ب‌ووین و
به‌ده‌ست نه‌وتنه‌وه‌ ب‌ووین، نه‌وا له‌م سه‌ده‌یه‌دا سه‌تایه‌ت له‌ په‌نجا سالی دوا‌ییدا-
نیسه‌ زیاتر شایه‌تی رووداو و تالوگۆره‌ سیاسی، و میللی و حیزبی په‌کاتی کوردان
له‌ گه‌ل ده‌وله‌ تاندا ب‌ووین، به‌ده‌ره‌یه‌تیکی تر، ئیتر نیسه‌ شایه‌تی حوزوو و ناماده‌بی
کاریه‌ره‌نه‌ی سه‌روزی عه‌شیره‌ته‌گان له‌ شانۆ جیا جیا کانی سیاسی ناوچه‌ که‌ نه‌ین،
به‌لکو ته‌سجاره‌بان شاهیدی ناماده‌گی و هاته‌ مه‌بدنی گرز و رنکخه‌رو گه‌ل‌یک‌ین
که‌ به‌ رنکخه‌سته‌ سیاس و ن‌یزابه‌ کانی خۆیان و ب‌ۆزینه‌وو کردنه‌وه‌ی مه‌سه‌له‌

مبلی و نعلادی و فەرەنگیە گەلنی کوردان، هاتووونەتە نێو گۆڕەپان و شانۆی
سیاسەت و خۆلقینەری زۆر رووداوو ئالوگۆڕیش بوونە.

بەشێوەیەکێ گشتی لە سەرەتای رووداوو پیشەیانە حیزبی و
ناسیۆنالیستی بەکان لە دەبەکانی دوایی دا، ناوچە کوردنشینە گەلنی نیمە شاپەتی دوو
رووداوی گەورە ی سیاسی بوو، لە نێوان سەرەجام رووداوو سیاسە گەلنی ئێزدا،
کەنەم دوو رووداوو، رۆژی پەنەرەتی (فابیک) پەن پەنێو پێ هەسور رووداوو
کوردبەگانی ئێ. نەم دوو رووداوو گەورە بەش بریتین لە:

پەگەم / رووداوی فازی محمدەد و حیزبی دیموکراتی کوردستان لە سالی
١٣٢٠ هەتاوی تا ١٣٢٦ (١٩٤٦-١٩٤٧ز) کە سەرەجام سەری کیشا بۆ پێکەشتان و
دروستکردنی کۆماری کوردستان لە سالی ١٣٢٤ (١٩٤٦ز) و لە سالی
١٣٢٦ (١٩٤٧ز) دا بە لەسپاردەدانی فازی محمدەد کوتایی پێ هات .

دووهم / جەرەپانی حیزبی دیموکرات و حیزبی کۆمەڵە لە سالی
١٣٥٧ هەتاوی (١٩٧٩ز) کە بە کێک لە نۆخە سەرە کە گەلنی شانۆی سیاسی -
نەمینی ناوچە کورد نشینەکان لە دوای سەرکەوتنی شۆڕشی ئیسلامی ئێران پێک
دێت، نیمە لەم - نووسینەدا تەنها رووداوو جەرەپانی پەگەم دەخەینە بەر
نۆزینەو و لیکۆڵەووی لەسەر دەکەین .

بەلام لەبەر ئەوەی کە شانۆ جوگرافیکە ی نەم رووداوو سیاسیانە لە دەڵەری
مەهابادا بوو، بۆیە پێویستە بەر لە درێژەدان بە پاشەگەمان، کەمێک لەبارە ی شۆڕش
و مەرقەپەتی مەهاباد بدوین بۆ شارەزایی و ناشا بونمان بەو شارە.

٢- مەرقەپەتی مەهاباد

مهاباد یک له شارستان (هه‌زاکان) ی پارێزگای نازەربایجانی خۆڕنایابه له‌باکووری رۆژنایای ئێران‌دا. نهم شاره به‌هه‌راورد له‌گه‌ڵ هه‌موو ناوچه و شاره کوردنشینه‌کانی نری ئێران‌دا-واته‌ نیوه‌ی پارێزگای نازەربایجانی خۆڕنایاو پارێزگای کوردستان (سه‌)و به‌شێک له‌ پارێزگای باخه‌هران (کرمانشان) ^(۱) . به‌ به‌کێک له‌ شاره‌ کۆن و دێرینه‌کانی ناوچه کورد نشینه‌کان له‌له‌م ده‌درت که نزیکه‌ی ۱۰۰ سال به‌سەر دروستبوونی‌دا ره‌ت بووه‌.

گه‌ر به‌و شاری مهاباد له‌گه‌ڵ شاره‌کانی نری کوردستان‌دا به‌هه‌راورد به‌که‌پن، ده‌بینن که مهاباد به‌به‌کێک له‌ سن شاری ناوچه‌ کورد نشینه‌کان له‌ئێران و به‌به‌کێک له‌ پهنج شاری کوردنشین خۆره‌هلانی ئیروم‌است (یان سه‌رزمینی پیشوری ئێران) دته‌ ژمار. چونکه‌ وه‌ک ده‌لێن شاره‌کانی (سه‌ و سه‌فر و مهاباد) له‌ ناوچه‌ کوردنشینه‌کانی ئێران و شاری (سله‌مانی) له‌ کوردستانی ئێراق و شاری (دیاره‌کر) له‌ کوردستانی تورکیادا، نزیکه‌ی چواره‌ سه‌د سلێک له‌ سه‌وه‌ر یەک هاتوون، له‌ کاتێکدا سه‌رجه‌می شاره‌کانی نری کوردستان کۆنی دێرینه‌یان له‌رووی به‌شار بوونه‌وه‌ بۆ سه‌ده‌ی دوایی ده‌گه‌ڕه‌وه‌ ^(۲).

سروشنی به‌ که سه‌ره‌نای دروستبوونی نه‌و شارانه‌ی سه‌ره‌وه‌ به‌تایه‌ت مهاباد له‌گه‌ڵ جیگیربوونی به‌شێک له‌سه‌رۆک عه‌شیره‌نه‌کانی ناوچه‌که‌ ده‌ستی په‌کردوه‌ و ورده‌ ورده‌ شپه‌ری شاری به‌خۆوه‌ گه‌رتوه‌ و سه‌قامگیر بووه‌.

به‌شپه‌ره‌یه‌کی گشتی ده‌توانین فاکته‌ری سه‌ره‌کی مانه‌وه‌ و فره‌وان بوونی نهم شاره‌ له‌چوار سه‌د سالی رابردودا و نا جه‌نگی جیهانی به‌که‌م، له‌سن خاکی خواره‌وه‌دا کوژت به‌که‌نه‌وه‌:

۱- شوینی به‌رده‌وامی جیگیربوونی سه‌رۆک عه‌شیره‌نه‌کان.

۲- شوقی جبهگرمونی بازوگان و کلبکاران که پندلویستی و نیازمند به کانی دیهانه‌کان و عشا به رو خدلی گشتی ناوچه که بان جس به جن ده کردو له نه‌سوی خویان ده‌گرت.

۳- رولی بازوگانی و مانه‌له‌ی نه‌شاره له‌نیوان شاره‌گانی نازه‌و باپجانی سؤله‌تو نه‌وریزو شاره‌گانی سلیمانی و تعنا‌ت تورکی‌اش، وه ده نونین بلین که له‌سردمی شعری دوومی جبهانی و دروست‌هرونی کوماری مه‌لاداد، نوزده سده‌که‌گانی شار نه‌ها کلبکارو بازوگلنه‌کان بوون و له‌قونانی دواتردا خیزان و پیوه‌ندارانی خاوم سوما به و سمرانی عشره‌نه‌کان هاته ناویه‌وه.

هه‌روما له‌ گرتنه‌کان و له‌وه‌رگا‌گانی ده‌وروبه‌ری نه‌م شارما پا‌خود نه‌م شارنه‌دا سن عشره‌نه‌ی مه‌نگور، ده‌بۆکری و گه‌مورک ده‌زیان. نه‌م شاره له‌ رله‌دووی خوی‌دا شامیدی نا‌کوکی و نختیلاف گه‌لیکی جوراوجور له‌ نیوان خه‌لکی کۆچه‌ری و نیشتنه‌جن‌کاندا بووه که کۆمه‌لانه‌ نیرتیه‌کان بایان لیه‌و کردوه.^(۹)

۳- قازی محمد^(۹) له‌ ساله‌گانی ۱۳۲۰ (۱۹۴۱) هه‌پا‌خود قازی محمد هه‌ چون بوو به‌ پشه‌را؟

سهره‌نای دست‌پکردنی قازی محمد هه‌ و چالا‌که‌گانی له‌ سالی ۱۳۲۰ ی هه‌ناوی له‌هه‌مان شاری مه‌لاد دست‌پن‌ده‌گات و له‌ خاکه‌لیوه‌ی ۱۳۲۶ (۳۰ ی مارس ۱۹۴۷) به‌ له‌سپداره‌دانی کۆتایی پندت.

قازی محمد له‌بانه‌ی نه‌و شەش ساله‌دا و له‌نێو هه‌ل و مه‌رجی تابه‌نی ناوچه‌ کوردن‌شه‌نه‌کان- به‌ تابه‌ت له‌ناو شاری مه‌لاد دا‌سپه‌گه‌شت و که‌وته‌ ناو

کار و جم و جوله و دهک زاتابه کی ناینبی خعبانگیم و رابعری خعبانکاران و شوره شگیمانی کوود و بنیانهری کوماری معهاباد ناینبی دمرکرد و نلسر^(۱۰).

به لام نایا بارودوخی ناینبی نمو له م شاره دا چی بوو؟

له سره ناگانی شهری دوومسی جیهاتی دا- وانه له سالسی ۱۳۲۰هـ تاوی (۱۹۴۱ز)- رووسه کان باکوری نیران و نینگلبره کان بلشوری ولاتی نپه پان داگیر کرد.

دوانسومرزی رۆزی ۵هـ خرماتانی ۱۳۲۰هـ تاوی (۱۹۴۱ز) له درنیزه دی داگیر کردنی نیران له لایه ن هیزه نیزابه کانی سولیه ت (روسیا)، شاری معهاباد به فروکته ی رووسسی بزمباران دهکریست و وۆزی دواتر له نینو ترس و له روز و دله نوکری خه لکی دا، هیزه کانی نیزانی شوره وی (روسیا) ده چته ناو شاره گه وه، پادگانی معهاباد که به بن هیچ به ره ه لسنی و بهرگری به ک خۆی دابوو به دمه وه، دمه ت به سر دانه گرن و داگیری ده کهن، و منم داگیر کردنه نا مانگی گه لاپزانی ۱۳۲۵هـ تاوی (نولهمبره ی ۱۹۴۶ز) بهر دوام دیست^(۱۱).

به دهر برینگی دیکه ده توتین بلین که ماوی شمش سال هیزه کانی دمه له نی نیران له ناوچه به دا حوزو و وریان نه بووه، و تا هانتی سوپای (نهر نه شی) نیران، له ناوچه به دا هیچ نه زم و نه مبه نیکی حکومی له نارادا نه بووه، پانی له شمش ساله دا له لاپه گه وه، دمه له نی ناوهندی هیچ جوره ناساده گسی به کی له ناوچه کانی کوودنشین دا نه بووه و له لاپه کی تریشره سوپای بیه گانه فرماتر موا بووه.

له خرماتانی ۱۳۲۰هـ تاوی (۱۹۴۱ز) به دوازه له شاری معهاباددا نمو گه سانه ی که خاوه نی سه روه ت و سامان و پله و مقامه ک بوون، شاره گه به جی دپلن و بوو پاراستنی گیانی خویان بۆ شاره نارینه کان له ناو خۆی ولت کۆچ ده کهن، پان په نا

دیده بهر مال و دلمبری گونده کانی ناوچه کوردن سپنه گان و عشا بهری نهر
ناوچانه.

لهو نهرنده دا نهنا خه لکانی ناسایی که دهستان به جهگا و رنگابه کی
نمده که پشت له شاره که دا مانوره، نهر خه لکه له لایه کی ترسیان له هیزه نیرابه کانی
پینگانه هه بهو که له ناوچه که دا بوون^(۱۱)، و له لایه کی دیکه شهوه له هه برش و
په لاماری چاره روان کرلوی به شپک له عشا بهر بۆ سر شاره که له نیکه رانی و
ترس و له رزدا زیانیان به سر دهره.

ناله و بار و دۆخ و کاتانه دابه که قازی محمد مهده دهک ماموزتا و مه لایه کی که
باوکی قازی نایینی شار بووه، فوولی هه وون و هه مهت لن هه لده مالی و دهست له
کار و باری خه لکی و مرته دات و نیکه لای کی گیر و گرفت و نیش و کاریان دهیت.
قازی محمد مهده لهو کانه دا ژماره به کی له خه لکی شاره که ناماده نه کات و
دار و قه مچی و پاشان چه کیان بین ته دات تا له بهر بهر دهست دریزی و دزی و
خرابه کاری دا پاریز گاری و به سوانی له شاره که بکات.

نهر هه ووه ها کیشه و مه سه له په بو مه ده لاره گان به ناز و ووه و خوراکی خه لکی
له گه ل کار مه ند و بهر برسانی ناوچه کی شاره که به دا چار بهر ده کات و رنگا
چاره بان بۆ ده بینچه وه و به پیکه چینی دادگاه به کی و داسه زوانی دهک سه روکی
دادگاه، کیشه و ناکوکی و گیر و گرفته کانی نیوان خه لکی چاره بهر ده کات، هه
به هوی نهر هه نگاره شهوه قازی محمد مهده جینی عوی له دلی خه لکی دا
ده کانه وه و دهیچه خوشه رینی خه لک و نازناری ده شه وادی بین دهه عشن^(۱۲).

له بهر دا بۆ زیاتر دوونگر ده وهی رۆلی قازی له کار و باری نه مه نهی
شاره دانه من و ناسا بهی خه لکی دا) نامازه به دور خال ده که بین:

په گهم / له کتیبې (از مهلباد خونین تا گرفتارهای لرز) له مهلبادی
خونناوی پوه، تا گناره کانی ناراس، نووسراوی (تجدهفقولی په بیان) - په پامېنېری
نور کاتی روژنامه ی نیتلاعات - که له و دمه دا له شانوی سیاسی گوردستان و
نازمرباېجانی روژنالوادا جوزووری پوه، هم شهروه هاتروه: غازي محمد له
ماوې فرمانسرواېی غولدا به ری و شوی و شپواری نایبېتی غوی
هلسوکهوتی ده کرد، چونکه ریگه ی نه دا کاری کوشن و په لاساردان و
دمت دروژی لغیر شادا روو بدات باغود سرووت و سامانی غولکی په نالائی
بجیت، هم کاره وای کرد که له ماوې دوو سالی دمه لانداری و فرمانسرواېی
نوردا ننما په ی کسی له غولکی شاریکوژورت* و غولکی هوگره په کسی نایبیت
له گول غازي دا پیدا بکنه.

دووه / عشاېر بهوې نور رویشیری و نیگه بشته نایبته عشاېر په ی
هه پانوو و بهوې نور بهر خورد و نیگه پلچوونانې له هندی برگی میزوویسی دا
لغیوان نور عشاېر و غولکی مهلبادا رووپاندا بوو و هرومه بهوې چمند
فاکتریکې تر که هیشتا روشن نین، زوره پان به چاوکی دوزمنکارانوه سبیری
نور شاره پان ده کرد و له هر دمره نه گدا که بلیان ریگه و تاپه، هرچی له
نوتاپاندا با دمره حق بهو شاره ده پان کرد و درنخی پان نه ده کرد، به ماتا په کی تر نیمه
له ناوچه ی مهلبادا شاهیدی همان نور بلایت و مهله و همان نور شته پان که
کومهلانس (مردم شناس) لانی نیران پانی ده کن که بریش به له ناکوکی و جیواواری
کوچدیری له گول شارنشین پان نیشه جیناندا.

په نمونه قانر مودمریسی دملیت:

له خمرمانانی ۱۳۲۰ هـ تاوی (۱۹۴۱ ز) که هیزه‌کانی شلوه‌وی دینه ناو خاکلی
 نیراندوه و حکومت له ناوچه‌گه‌دا نامین و بوشایی دروست دمیته. سردل‌نوی
 عمیره‌ته‌کان خلیان چه‌گدلار و ناماده نه‌گه‌ن، همیشه له بیرى نهمه‌دا نمین که له
 هه‌لیکی گونجاودا هیرش بگه‌نه سرد شاری مه‌هاباد جنی سرنجه که به‌پنی
 گه‌لعه‌کان (شاهپدانی زیتو)، له سردمه‌دا له کاتیکدا که هیشتا هه‌شاپه‌ر
 هه‌ر له گونده‌کان و دینهانی خلیان نمین، که بریار نه‌ده‌ن کاتیک هیرشیان کرده
 سرد شاره‌که سروه‌ت و سامنی (میرزا رحمت شلیعی) - که ناودارترین و
 دمه‌ل‌م‌ندترین کسی مه‌هاباد بو - به فلان به‌ماله بده‌ن که نه‌م کاره دمیچه
 هزی نازلومانه وه و دوست‌کردنی نرس و بیم و له‌رزکی زور له نپوخته‌لیکی
 مه‌هاباد، ناامو کات و سانه‌دا، قازی محممه‌د کۆمه‌لیک کس له خه‌لیکی به‌دار
 و گۆچان و کۆمه‌لیکیش به تهنک و غه‌نجه‌ر چه‌گدلار ده‌کات و سردقالی
 به‌رگری کردن و پارێزگاری کردن له شار و جه‌ماومه‌که‌ی دمیته و نه‌وه‌ری
 هه‌ول و نول و نه‌قلای خزی لهو پیناوه‌دا ده‌خانه گه‌ر، وه‌بم شه‌وه‌به له دلی
 خه‌لیکی شاره‌که‌دا خۆشه‌ویست دمیته^(۱۱).

۱- کۆمه‌له‌ی (ژی، کاف) و جه‌ره‌پانی سیاسی روژنبیری له‌ته‌کی

جه‌ولا‌نهمه‌ی قازی محممه‌ده‌دا

هه‌روه‌ها له نان و ساتی هه‌مان نه‌و شەش س‌له‌دا ژماره‌یه‌کی له کۆرده‌کان به
 سهرنجدان لهو کاره‌سات و نا‌هه‌س‌واری و ناسو‌ری‌پانه‌ی به‌درزایی می‌زوو
 رو‌یه‌رووی نه‌و می‌لله‌نه‌ برونه‌نه‌وه (به‌تایه‌ت له شه‌ری چال‌دیزان به‌دولوه)^(۱۲) و
 هه‌میشه‌ دمه‌ل‌نه‌ان و رو‌داوو نا‌لو‌گۆمه‌ سیاسه‌کان وه‌ک وه‌سپه‌ و نام‌زێک
 سو‌ودپان لێ‌وه‌رگر تو‌ون، به‌ریان له چاره‌سهرێک کرد‌وه و له‌درزیه‌ی هه‌مان

چاره‌سدر و گهران به دوی رنگاچاره به کدا سوو که له سالی ۱۳۲۰ هه‌ناوی (۱۹۴۱ز)^(۱۷) به‌دواوه هه‌ر له مه‌بادا کۆمه‌له‌کی میلی‌خایینی له ژێر ناوێشی کۆمه‌له‌ی (ژی، کاف)دا کره‌به‌ی یێک‌هێنی فراهه‌م هات^(۱۸).

ئه‌م کۆمه‌له‌ به‌ که‌ پیشتر له‌ کوردستانی عێراقدا دروست بوو^(۱۹)، باومری به‌ رزگاری گه‌لی کورد هه‌بوو (هه‌ر بلێش هه‌ندێک که‌س دروست‌جوونی ئه‌م کۆمه‌له‌ به‌ ده‌گیر نه‌وه‌، بێ ئینگلیز، چونکه‌ ئه‌و کاته‌ ئینگلیز له‌ هه‌رانه‌ری عێراقدا خاوه‌ن ده‌سه‌لات و نفوز بوو)، وه‌هه‌روه‌ها کۆمه‌له‌ له‌و باره‌وه‌دا سوو که‌ ئاگه‌ رێگای رزگار بوون و نازله‌ی میللته‌نی کورد گه‌شه‌کردن و به‌رمو‌پیشه‌وه‌ چوونی فهره‌نگ و رۆشنیری ئه‌و میللته‌ به‌.

به‌کێک له‌ ده‌سه‌زیته‌رانی ئه‌و کۆمه‌له‌ به‌ که‌ ئانیشتاش هه‌ر له‌ ژێلدا به‌ ده‌لی: ئه‌م کۆمه‌له‌ به‌ هه‌ر له‌ به‌ره‌ندا باومری به‌ خه‌باتی چه‌نگه‌رانه‌ نه‌بووه‌، به‌لکه‌و کۆمه‌له‌ به‌کی نه‌هه‌وه‌یی خایینی بوو که‌ پێی و باوو ده‌ین گه‌لی کورد له‌ رێگای هه‌رشاری و به‌رمو‌سهر‌بردن و گه‌شه‌پێدانی ئاسی فهره‌نگ و رۆشنیری به‌وه‌ رزگار بکری.

کۆمه‌له‌ی (ژی، کاف) هه‌م ساڵ به‌ شه‌وه‌ی نه‌ینی کاری ده‌کرد به‌ پێی ئه‌و ده‌ب و مه‌رجه‌ مه‌هه‌وه‌ی و ئا به‌ نه‌انی خۆی که‌ هه‌بوو^(۲۰) له‌ ناوچه‌ی موکریاندا خاوه‌نه‌ له‌ هه‌مان ناوچه‌ی مه‌هاد بان باشووری پارێزگای ئازمه‌رباجانی رۆژناوای ئه‌ت- . به‌لێ کۆمه‌له‌ی ناویرلو له‌و ناوچه‌ به‌دا خه‌ریکی کار و چالاکی خۆی بوو، به‌لام نه‌وه‌ی که‌ چینی سه‌رنجه‌ لێره‌دا نه‌وه‌ به‌ که‌ ئازی محممه‌د نه‌نداسی ئه‌و کۆمه‌له‌ به‌ نه‌بوو.

به‌ درێزایی ماوه‌ی ئه‌و سن ساله‌، کۆمه‌له‌ توانی ژماره‌ به‌کی زووری خه‌ریکی به‌ شه‌وه‌ی ئێه‌ و ده‌سته‌ی نه‌ینی به‌لای خۆی دا و لێک‌ه‌شن و ده‌لێن جه‌م و جه‌ول و

چالاکي نمو کومله په کاریگري زوری له سر خه لکي دروست کړدوو کاری
نیکردن، تا به چه شپک خه لک و جه ماویره که خوشیان دهرست و دلیان پیروی
به ستا پوړو هوکړی بوون، نمانهت وهک دملین شواته خه لک تا به پانی دهرگای
ماله کانیان له سره پست به چن ده پست یو هاتو وچوی کومله که.

چا نیستا یو نومې له باره ی و مزی کومله ی (ژب، کاف) او په پرمندی به
قازی محمد سه دوه زیاتر ناشنا یست، دقزی فک کانی محمد دی سه دی
لیکواله رومو میزوری مه آباد و مرگړی کیتی (جمهوری مه آباد)، دنوروم:

له سالی ۱۳۱۹ هـ تاوی (۱۹۱۰ ز) دا زتابه کی پرواندر و دلوز به نیوی مه لا
نه حه دی فووزی که به مه لای سلیمانی به ناورانگ پرو (سلیمانی به کیک له شاره
گه وره کانی کوردستانی غیرقه)، کور و نهجومه پیک پیک دینت که نیابدا وانه ی
نیمان و نه علاقی و همدنیکش وانه ی نه توابه نی به قوتابه کان ده لچه وه. نمو
نهجومه ن (مخل)، هیچ جلوه چوارچینه به کی دیاری گراوی رنکشن و
به پرم و پروگرام و مرسته به کی نموومه به لام نه وانه ی که لهو نهجومه نه دا
به ستاریان کړدوو له کوری نمو زتابه دا سوودمند و به هر مه نه د بوون، دواتر
کومله ی (ژب، کاف) پان دروست کړد.

کومله ی ناورانو له کوردستانی نیراندا ووزی ۲۵ گه لا ویزی
۱۳۲۱ هـ تاوی (۱۶ ی نووتی ۱۹۱۲ ز) به ناماده بوونی هه زده که س خازد پان
مه آبادی و دوو که میان کوردی غیرقزی^(۲۰) له مه آباد پیک هات. نمو کومله به
که کومله به کی نایبی سیللی بوو و نه نه ا له پشاور به رزگر دنموه ی نلستی
روشنیری و نهره نگی گملی کورددا نه قهلاو خیمانی به رفراوان و همدلا به نه ی
ده کړد، به که مین پروت نومو ی سیاسی به که له کوردستانی نیراندا پیک هاتیت.

بە پەيوستى دەزانم لێرەدا نەره روون بگەسەوه کە رۆژى ٢٥ى گەلاوێژ-
هەروەك باسەن كرد- رۆژى لە داپك پوونى كۆمەڵەى (ژێ، كاف)، كە هیچ
پەيوەندەكى بە حیزبى دیموكراتەوه نەى، بەلام هەروەك دەزانین حیزبى
دیموكرات خۆى بە پاشاوەى كۆمەڵەى (ژێ، كاف) دەزانیت و رۆژى دامەزراندنى
هەردووکیان هەربەهەمان رۆژى ٢٥ى گەلاوێژ دەخاتە قەڵەم^(١).

نەم كۆمەڵەپە لە پەكەمەین هەنگاوه سەرەتایەكانى خۆیدا، پەروەندى لە گەل
حیزبى (هێوا) لە كوردستانی عێراقدا پەیدا دەكات كە رێكخراویكى شۆرشگێڕ و
خاوەن ئەزمووون بوو، وە لەلایەن حیزبى ناورێلۆوه چەند نوێنەریك دەنێردیشتە
مەهاباد بۆ رێكخستن و رێشمایى كردنى (ژێ، كاف).

لە هە مان ساتدا كوردەكانى توركياش چەند رێكخراویکیان پێكھێنابوو كە
لە سەر ووبەنەوه رێكخراوى (خەلى پوون) بوو، كە لە (سەپروت) (پاریس) دا
نوسینگە و نوێنەرى هەبوو و دەنگ و باسى كوردستانی بە كەناڵ و دەزگاكانى
راگەباندنى جیهان دەگەباند و یلاز دەكردەوه.

نەم رێكخراوەش لە گەل حیزبى (هێوا) و كۆمەڵەى (ژێ، كاف) پەيوەندى
بەستوو. (ژێ، كاف)، بە مانای كۆمەڵەى ژبەنەوهى كوردستان یا خۆد كۆمەڵەى
تێكۆشەر لە پێناو ژيانندنەوه و نوێ كردنەوهى ژبانی كوردستان...

كۆمەڵەى (ژێ، كاف) پێ ئەندام پوون نایەدا، چەند سەرچێكى دانابوو و
هەر كەسێك داواى ئەندامیشى كردیا، دەرپاڤە نەو شەش سەرچەى جێ بە جێ
بگەردا، كە بریتی پوون لەمانەى خوارەوه:

١- هەر گێڕ خێڵەت لە كورد نەكات.

٢- بۆ خودمۆختارى كوردستان لە تێكۆشان نەمۆست.

٣- هیچ رازێكى رێكخراوه، نەهە قەڵەم، نەهە نیشاره نەدرێكێت.

۱- هدا کزنای زبانی ننداس کرمه یث.

۵- نوای پوانی کورد به برای خوی و نوای زانی کورد به خوشکی
خوی بزانی.

۶- به بن لیزنی کرمه لی (ژی، کاف) نهیبه ننداس هیچ حزب و
ریکخراوه به کی تر.

به لام سه پاره ت به پیوه نندی کرمه لی (ژی، کاف) به قازی
محمده دهوه

ناکه به لکه نامه ی که لهو سرده مه دا ده تواتین پشی بن به شین و او نهمر
و بزجورنی مه لا قادر مودمرریسی به که به کیک له دلمه زرنه رانی نو کرمه له به
بووه و حالی حازر له زیانده به و له نهمی ۹۷ هـ.ق. به.

لهو بارمه سید محمده دی سده دی لیکولمر و ویرگیژی کچی کرماری
مه هاباد بهم شیوه نه دوت و دلی:

دهو (واته مه لا قادری مودمرریسی) کچی بیرنیز و خاوم
حانیزه (العیریمون) یکی له رادمه ده باش و به هیزه مه لا قادر له
دلمه زرنه رانی کرمه لی (ژی، کاف) بووه و له مهر روونکردنه دی نهو
مه لا نهوه که پیوندیان بهو کرمه له بهوه هبه رانگیاته نه دوت و
سده کات.

به گورهی لهدواته کانی ناوبراو، قازی محمده له دلمه زرنه رانی
کرمه لی (ژی، کاف) نه بووه، به لکو تنها به لینی نهوه دیسرو که هاوکاری
کرمه له پکات و هاوکاریش کرد ناوانای خواله خورشیر قازی محمده له
کرمه لی (ژی، کاف) دا (بیایی) بووه. قازی بو ننداسی له نار کرمه له دا

بانگهبشت کرا و شوانی بانگهبشت کردند که شس مالی خوالیخوشبو و مام نه حمدهی نیلامی بود که دواتر له حکومتی سازی دا بوو به و مزیری نابووری، له وچ دوو کس له زووریکتی نهی دا قسبان له گمل سازی کرد و داواپان لن کرد بچه نار کومه له وه. نهو دوو کسه ش به گبان به ریز مه لا قادر مودمیری و نهومی نریان خوالیخوشبو و قاسم قادری بو.

قازی لای نهو دوو کسه را بگه باند که نامادم هم کارنک و هم پاره منی و کومه کپک که بز کومه له که دستم بیت راستگوبانه و دلوزانه نه منجاسی بدهم. به لام به شیوهی رسمی نامه نه ندادم، واته نامه رسمی بوو به نه ندادم و نه سوتندیشی خوارد، به لام به شیوازی لابه لا و ناراسته و غل هاوکاری کومه لهی ده کرد. (له به ریز سید محمدهی سه مدهی نه نقل کراوه که لیکوله ره وه، و و مرگبری کچی کوماری مه هابادی نه نگلونه) (۳۳).

به‌شی سی‌یه‌م

قازی محهممه‌د و پیکهینانی

حیزبی دیموکرات و کۆماری

خودموختاری مه‌هاباد

له سالی ۱۳۲۱ هـ تاوی (۱۹۴۵ ز)، واته چوار سال دواي داگیر کړنسي شاري مهالاد له لاپه ن هیزه کاتي سؤږيت (روسیا)وه، نیمه شاهیدي دوو رووداوي گرنگي سپین له ناوچه که دا؛ په کیان دلمه زړاتلني حیزسي دیموکرانه به سکر تیری گشتی فازی محمدهد و نه وی تریان دوست گردن و پنگه پشانی کوماري خودموختاري مهالاده نه پشيان هر به مرکز ماریه نی فازی محمدهد. نیستاش بهر له وی بچنه سر روون کړنه وی نهم دوو رووداوه و شرقه کړدن، پورته نازوه به هر دوو سطره ی فازی محمدهد بؤ سؤږيت بکه بن که له ماوه ی نمر چوار ساله دا په نمنجام که پشرون.

۱- سطره ی په که م بؤ سؤږيت

سفره ی په که م، له سالی ۱۳۲۰ هـ تاوی (۱۹۴۱ ز) لامیت، که چمند نوته رنگ له کوردستني نیرانه وه به مه پشني دېدل و چار پیکه ونن له به کچي سؤږيت دپاري ده کړن و له لاپه ن سؤږيت نه کانه وه بانگه پشست ده کړن. نه و بانگه پشست (د دعوت) له لاپه ن نوته راني کورده وه _ که زیاتر له بیست کس^(۳۳) پورته فیسوول ده کړت، میوانه کان له رنگه ی نورنیز و به هر ی شمعند سفره وه به هار پری یه نی ژمنه رال سلیم تاناکشیرف ده گنه پاکو.

ئەو ھەپتە(ئەشاندەگە) لە ١٦٢١ جاپان بە پشکەوتەگانی پشەسازی، کشتوکالی، فەرھەنگی و ھونەری بەگان گەوت و لە گەل سەراتی کۆماری ئازەربایجانی سۆلیت دا لەمەر کوردستانەو، چەند وێوێزێکیان ئێنجام دا. لەو سەفەردا میرجەعفەر پلغزوف، سەرۆک کۆماری ئازەربایجانی سۆلیت روو بە شاندی کوردان دەلی:

دێمە ئیوەمان خوش دەوت و بۆ سەربەرزى و بەردەو پەش چوونى
گەلى کورد ئێدە گۆشەین، وە ئیو ھەر کارێکتان ھەموو سەردانمان بگەن
و پیمان بلەن، بلەن بە راستى بزانن چ دواکارى بگەن لە ئێمە ھەبە.
قازی محمەد پەش لە وەلامى ئەو قەبەى سەركۆماری سۆلیت دا دەلیت:
دێمە سەربەخۆی مان دەوت و پێویستە دەرگەتێ سۆلیت بە ھۆی
سوپای سوورەو سەربەخۆی مان دەست بەر بگات و چەگمان
پەندەت...!

ھەبە ئە ئەو سەفەردا چەند جیاوازی و ناگۆکیەکی لە نیوان خودی نوێنەرانی کورد دا روویدا- چونکە ھەپتە ئەگە ھەم لە سەرۆک ھەپتە ئەگەن پێک ھاتبوو ھەمیش لە کەسانی سیاسى...!

٢- سەفەری دووھەم بۆ سۆلیت

سەفەری دووھەم، لە خەرماتانی ١٣٢١ ھەتاوی (سێتەمبەری ١٩٤٥ ز) دا بە ئێنجام گەشت، کاتێک زەنەرال سەلیم ئاتاکیوف نوێنەری سیاسى سۆلیت لە ئازەربایجانی دوا لە قازی محمەد دەگات کە ھاوێڕێ لە گەل ھەپتە(ئەشاندەگە) سەرداتی سۆلیت بگات. لەو سەفەردا ھەوت کەس ھاوێڕێ بە ئی قازی محمەد پەن کرد(کە زۆر پەن لە کەسانی سیاسى بوون)^(١١).

نم شانه له ویشگی شمه ندلهری باکودا له لایه ن نوینه وانی کوماری
 نازمرباچانه وه پشولری کران و پاشان وت و ویز و دانوستان به ناصادیموونی
 (جهه فدر باقرؤف) سهر کوماری نازمرباچان و شاندی ناورلو، دمنی پیکرد.
 لهو وت و ویز و کزبرونه وه دا باقرؤف له حالیکدا به ناوله پی دمنی، دمنی
 خوی له دمنی نمو کورسه گیر کردبوو که له سهری داتیشبوو، ونی:
 ... تا روزنک که کوماری سوشالبی هه به، خودموختاری و نازادی گهلی
 کوردیش به رفه لوله...^(۱۹)

فازی محمد دیش له وه لایا ونی:

هگهلی سمدلهدی کورد همدستیک که وایی به پارمه نیدان و هاوکاری
 کردنی، نهک همر دهیگوشت، به لکو ماچینی دهکات...
 ههروه ها لهو سهره دا باقرؤف به لینی نم شانه دی خولاموش به شانه که نه دات:
 ۱- چک و چول و پارمه نیه کانی تری کاللا و کهل و پهل بۆ مه عباد
 بنه درنه.

۲- فازی محمد کومه لیک لاری کورد بنیرت بۆ زانکوی نهلهری باکو
 بۆ به شکاری کردن له خولی مهنی سهریازی (که دواتر هه شتا کهس
 نه دروان).

۳- دمرگابه کی مانی چاککردنی کتپ و رۆژنامه بنیرت به کوردان^(۲۰).

۳- پیک هاتی حیزی دیموگرات

دروست بوونی حیزی دیموگرات، دواي سهری دووهم بۆ سولهت بوو،
 لهو بوو که فازی محمد دواي ناگادار کردنه وهی کهسانی به رهتی و سهره کی
 کومه لهی (زنج، کاف)، دروست بوونی حیزی دیموگراتی کوردستان وهک ناته

و رکن خراوی سیاسی ناوچه کوردنشین کان را گه پند و گزاف می‌زند (کاف) پیش از گذشتن از حیزمدا تیکمه‌لگیش بود.

دولت‌داری نامه به‌گه‌مین کونفرانسی حزب له سرمواری ۱۳۲۴ هـ تادی (تشریح به‌گه‌س ۱۹۴۵ ز) بو به‌سند کردنی به‌سره و پروگرام و هلیزاردنی کورمندی ناوهندی و سکرته‌ری گشتی، به‌سراو قازی محممه‌ده به سکرته‌ری گشتی نو حیزبه هلیزاردرا.

هه‌ندیک له خاله‌کانی به‌رنامه‌ی نو حیزبه برینی بوون له:

- ۱- گه‌لی کورد له ناوخری ئیراندا له به‌ریویردنی کار و باری خوی نازاد و سهریست بیت و خودموختاری خوی له چوارچیه‌ی ئیراندا به‌دمسته‌وه بگرفت.
- ۲- بتوانن به زمانی کوردی خوی بخوینن و نوزمانه به رسمی بناسریت.
- ۳- نه‌نجوومنی هه‌رمه‌ی کوردستان به پیری یاسای به‌ره‌نی (قانون اساسی) به زووترین کات هلیزاردیت و له هه‌موو کاروباره کومه‌لایه‌نی و دموکراتیکاندا چارده‌ری و سهریهرشی بکات.
- ۴- به‌ره‌رسانی دموکراتی له ناوچه‌که‌دا، به نه‌نکده‌دین له خه‌لکی ناوچه‌که به‌کچین.

۵- به‌ریست هه‌رچی به‌ره‌م و داهاانی ناوچه‌که هه‌به، له خودی نو ناوچه‌به‌دا خه‌رج بگرفت.

۶- به‌تاییدت حیزبی دیموکراتی کوردستان نه‌ده‌کوشیت که به‌گیتی و برابه‌نی له نه‌وان گه‌لی نازم‌یاجان و نو گه‌لاته‌ی له نازم‌یاجان دهمین (تاشوری، نه‌رمه‌نی و...) به‌ره‌ره‌ار بکات.

۷- حزبى ديموکراتى کوردستان له رڼى سوود وەرگرڼى له سهرحاوه سروشتي په زور و دلمښته کاني کوردستان و گمته پيلنى بواره کاني گشت وکالى و بازو کاني و پهره پيلنى کاروباري وژشيري و نندروستى، بل غوښگوږه ولسي و رهاغه پتي ولسي نابوړي و معنوي گملي کورد خيانت دهکات^(۳۷).

۱- پټکھاني کوماري خودمختاري کوردستان

هيشا چهند مانگېک بهر پټکھاني حزبى ديموکراتدا ټپم نه پيوو که له رڼوژي ۳۱ رڼه نداني ۱۳۲۱ هـ تاري (۲۲ کالونى دوو مۍ ۱۹۴۶ ز) پټکھاني نه و حکومته بهم شپوه پدي خواړموه راگه پمرا:

له گډوډه پاني (چولچرا)ي معهاباد به ناماده پوني سرتي کورد و ماشينکي جيبى ندرتمنى سوليت^(۳۸)، فازي محمد به له سهرموي نهو شولته تاپه تپه ي بل مدرسيه که ناماده کړاپوو، رانده وستن و پټکھاني کوماري خودمختاري کوردستان رانده که پمڼ. فازي محمد له سهره تاي و تاره که پدا تارا ده ست پيدکات:

دگملي کورد گه لکسي بیکه من، خاک و نيشتمانده پان داگير کړاوه و دلمښکړاوه، ومله سهره تايي نرين صاف که ساتي دپاريکړني چارمنووسه، پرمېش... د ۱۱۳ لاپه د کيبي نهنگلون.

ټپجا فازي محمد به جل و بهرگي نه پسرني رووسي و پدي ژمنه والي وه گ لدرمانده ي گشتي هېزه کاني کوردستان، رڼ و رسمي سهراري له هېزه کاني خوي نپين و دواي بهرته چووني مدراسي ريزمېندي له شکر-کاپينه ي کوماري معهابادي بهم شپوه خواړموه راگه پاند:

- ۱- حاجی بابوشیخ
- ۲- محمد د حوسینی سیدی فازی
- ۳- محمد د نعمین موعینی
- ۴- حاجی رحمان ناغای موهندی
- ۵- محمد دى نېلاهی
- ۶- نېساعېلى نېلخانى زاده
- ۷- حاجی مستفای داودی
- ۸- محمود دى وېلى زاده
- ۹- کهرېسى نه محمد دېږن
- ۱۰- مېنالى کهرېسى
- ۱۱- سېدېنى حېلېدېرى
- ۱۲- غېلېلى غوسرېوى
- وزیرى سەرۆک
- وزیرى شەرق
- وزیرى کاروبارى نېوخو
- وزیرى کاروبارى دەرملو
- وزیرى ناوړو
- وزیرى رېځلوېان
- وزیرى بازرگانى
- وزیرى کشتوکار
- وزیرى پوست و نوله گراف
- وزیرى روښنېرى
- وزیرى راگه پاندى
- وزیرى کار (۱۹) (۳۰)

۵- دهرچوونى سوپای سؤفېت و رووخانى کومارى

خودمختارى کوردستان

له گڼل سفيرى فېرام سالتنه بؤ مۇسكز و مۇرگړدى چەند
رېځكه و تنه پەى له نيوان دموله نى نيران و ستلېن دا، بارودوخه كه به زبان و
زهرى كومارى خودمختارى معياد و فازی محمد و مرچرخا.

دواى نهم سفېره، هېره گانې سوپای سوورى سؤفېت، باگورې نيران او
له وادهش كوردستان) بان به نمرېب چول كړد و دواى نهم كشته و په نېر
هېره گانې سوپای نيران به فرماتده پس سهرېب هوساپوړى له (۳۱)، ۱۰۱ س
رموزى ۱۳۲۵ ى هه تلوېدا (۱۷/۱۶/۱۹۴۷ز) هاتنه ناو شارى معياد موه (۳۲).

سره انجام له پازدهی سرماوړی ۱۳۲۵ پاش سفلېگر سوې له ناوچه کېده. قازی محمد و هاوله کتنی دمنگير ده کړن و دواي پېکھاني دادگای سوېا، قازی له شهوی ۱۰ ای خاکلمړه ی ۱۳۲۶ هـ ناولی (۳۱/۳۰ مارس ۱۹۱۷ ز) له همدان گورپه پاتی چول چرای مه هبادا له سپاره دوا.

له پاداشته کانی (عومر علیار) لسم چونیته دمنگير کراتی قازی محمد و رووخانی کوماری مه هباد، ناوا هانوود:

«... سوپای نیران به هوی پاره نه په همدلایه نه کانی نینگلیز و نه امریکاه چووه ناو نازره پاجان و کوردستانه وه، نا له گدل لسمر په گ هلموستانه وهی کوماره کانی خودموختار، ده لالت و فرمانه وابه تی شا به رفه رار و سفلېگر پکات. (کازم توف) نماینده ی شوروه ی که وه و له ستو په پوه ندیه کی بازار گانی له مه هبادا داتنه شت، ده په ویت که قازی محمد رازی پکات له گدل خرم وکس و نریکاتی خولدا نیران به جن یلن و بچه سوفیه ت، به لام قازی ناماده نمرو مه هباد به جن یلن. خه لکیش نه رویشتی قازیان والیک نه دلوه به که قازی و توبه تی:

«نه گهر من بروم و مه هباد به جن یلن، نهوا میله تی کورد نه خمنه زیر نازر و نه شک نه چوه، لېکمری با من بیه فوربانی گلی کورد و به لام نه و بزچوون و لېکده نه وانه ناتوانیت به نه وای به راست و مرگیرن. چونکه قازی فریوی گفت و به لېکده کانی قوام سله نه شتی خولدا دبو به وه که به لېن دبو پشپوتی لریکات و مه هباد به جن نه یلن و مه ده که نه نها مسله ی نازاردان و ناره حدت کردنی میله تی کورد نمروه»^(۳۳).

کازم توفی نویسه ری سؤله نیش ناچار ولیشه ورم و قازی محمد ده بش بن هیچ جزیره شه و خوین پتزی به که، بز پیشوازی کردنی سوپای نیران که له

بۇكان بول، روڭشت، و گه پشته گوندی حمایان مالی مه محمود ناغای
 نېلخانی زاده که کهوتوته ده کیلومتری شاری بۇکانده و له ویی چاری به
 سرتپ هومایونی فه رماندهی هیزه گانی نیرانی - که بۇ ناوچه که نیردوابوون-
 کهوت: وه کانیک له حمایانه وه بمرمو مه هاباد گه رایده وه محمود لهو چک و
 نه لعمه نی و گهل و پهل جیگی پهل همبو له مه هاباد، له نیوان بارزاقیه گان و
 لایم نگرانی خلیدا بلار کرده و بۇ نه وهی نه کهوته دست هیزه گانی دوله نی بوه.
 توردووی دوله نی واته هیزه سربازیه گانی حکومه نی نهران دوی چهند
 روزیک راورستان له بۇکان، سنونکی لشکری به فرماندهی سره هتنگ عملی
 نه کهر غمغاری له ریی (بورهان) بوه به هاوکاری سولانی عملی ناغای عملی پار
 به سرپهرشی نیراهیمی کوری. رمانه ی مه هاباد کرد. نه وانه شمیران له دئی
 کولچه به سر برد و روزی دواتر سره تا سوپا و دوو روزیش دواتر عه شاپهر
 هاته ناو شاری مه هاباده وه، له کانیکدا له لاپه ن خه لکی شاره که وه هیچ جوره
 خوشحالی به ک پان همت و سوزیک به هانتیان دهرنیرا و پشان نه دوا.

پاش نه وهی که گشت هیزه دوله تیه گان له مه هاباد جیگیر بوون: نتجا
 سرتپ هومایونی به پاری ریزیشن و ناماده بوونی نیلات و عه شیره شه گانی
 دمر کرد و له ۱۰ ی به رانیاری ۱۳۳۵ ی هه ناوی نه وای سولانی عه شاپهر به سه
 رپهرشی نیراهیم عملی پار و مام عزیز تعمیر عه شاپهر، له به رابهر سرتپ
 هومایونی و قازی محممه دوا ریزیان به ست و دوی نه وای بوونی ری و
 رهمه که، سرتپ هومایونی له گهل قازی محممه دوا بۇ نان خواردن نیومر بۇ
 مالی قازی محممه به ریکه وتن و له ویی پیکه وه نانی نیومر یان خوارد و بۇ
 به ی هه مان روز فرمانی چک دامالین له عه شاپهر له لاپه ن سرتپ

هوماپونی، یهوه، دمرچو، و فرمانده که به همرویان راگه پهنرا که هرچی زووتره چه که کانپان تسلیم به دولت بکند. عهشاپریش چه که کانی خلیان به وهرگرنی پسروله (رسید) تسلیمی بهرپرسان نه کرد و خوشیان به بی چه که رمولندی مالی خلیان ده کړاندوه.

نوهی جری سر سووړمانه نوه به که له هدهولپن روژه کاتدا، سرتپ هوماپونی فرماندهی سویای کوردستان، تاخو فاهم کردن و سفاکگیر یوونی هیزه کانی له ناوچه که دا و تانانی نیومرزی له مهاباد و له مالی قازی محمد هدا عوارده، قسویلیک له قولی متکردن و دستگیر کردنی نوو نمبو.

له روژانه شدا سدری قازی برای قازی محمد که پیوندی به کی نریکی له گهل سدرک وزیرانی نوکاته (نحمده قوام) دا هپوو، له ناران سدرقالی ههول و تدهلا پرو تا به قهولی خوی- نوو نالیک حلی بوون (سو، نفاهم) اندی له نارادان نه پلن و جله و گیری له سخته گیری و نوند و نیزی دولت دزه خوی و گهله کی بکات.

سره انجام له ۱۵ می^(۳۱) به فراتیاری ۱۳۲۵ ای هه نای دوی جیگیر یوونی سوپا له ناوچه که، سدری قازیشیان له ناران دستگیر کرد و هپا پهنره بژ مهاباد و هاوکات قازی محمد و محمد حوسینی سبطی قازی و نه ندامانی حکومت که ی و هاوکاره کلنیشیان (که ۲۸ کس یوون سرگیر) دستگیر کردن و رایچی زیندانیان کردن.

دوی دستگیر کردنی قازی محمد و هارون کانی و پیک هیشانی دادگای سدریازی و دمرچوونی حوکمی له سپداره دان، نوو پرپاره بژ جن بدجن کردن به بهرپرسانی نیلانی ناران راگه پهنرا، به لام چونکه لپرو لوی ووت و ویزه لیک یو لسمبر چلوگرانی و موعی تاو اتبار کړلوان (متهمان) نه انجام ده دروا له

لایه‌کی تریشه‌وه هیشتا شهر گهل بارزانیه کاتنا دهستی بین نه کردیوو، وده‌وله‌نیش لهو کاتنا ده‌ی‌ده‌یست توند و نیزیه‌کی به‌کردیوه‌ی ناله‌و جزیره پیشان بدات، بویه‌جین‌به‌جین کردنی نهو حوکه دواخرا، ناتومیوو دوا‌ی هیشتا رۆژ له‌گهل په‌نا بردنی چه‌کلاره بارزانیه‌کان بۆ به‌کچی سۆلیت و پاش سفاک‌گیربونی بارودل‌خی نه‌نبه‌نی ناوچه‌که، نهر دادگا به‌سەر‌و‌کاپه‌نی سه‌ره‌نگ‌انجالت الله خرفامی) له‌مه‌باد پنگه‌سات و چونکه نه‌دی هه‌ندی نه‌چهار‌ی سیاسی و ره‌چار کردنی نابیه‌نی له‌ئالدا نه‌ما‌وو، حوکی دادگای ناره‌که تۆمه‌ناره‌گانی وه‌کو جاری پیشوو به‌نیظام مه‌حکوم کردیوو، له‌شهو‌ی ۱۰ی خاکه‌له‌یوه‌ی ۱۳۱۶هه‌ناری (۳۱/۳۰ مارس ۱۹۹۷ز) جین به‌جین کراو له‌مه‌بدنی (چوارچرا)دا له‌هه‌مان نهو جیگا‌به‌ی که کۆماری خودم‌وخناری لهن راگه‌به‌نرلیوو، قازی محم‌مهد و سه‌دري قازی و سه‌یفس قازی به‌درا هه‌لوسران و له سهداره‌درانه (۳۶)، (۳۷).

بەشى چوارەم

ئەنجام گىرىى

۱- نامانجی سۆڤیت لىمىلەره كان و پىشپوانى كىردن له

ههولەكانى قازى محەممەد

ناشكرايه كه شورومى (سۆڤىت) وهك رژىم پان نىزامىكى سۆڤالىستى، پىشپوانى له حيزبه سۆڤالىست و كۆمۇنىستەكان له ئىراندا دهكرد، وهك پىشپوانى كىردن له حيزبى نووده وهپان پىشپوانى كىردن له حيزبى ديموكراتى نازمىباپجان (روودلو و جهرهياتى پىشپوانى).

بۆيه ههر له ههمان گۆشه نىگاشهوه دهتوانىن پىشپوانى و پىشگىرى سۆڤىت بۆ قازى محەممەد بۆ پىشپوانى حيزبى ديموكراتى كوردستان، ئىنقىلابى بگهپن، بهلام به چاوپوشىن لهو خهله و بهسهرىجان له رهنما و كىردمەهولەكانى دهولەتى سۆڤىت له ماوهى نمو شمش سالى حىزورىدا له ناوچهى مههاباد، دهتوانىن بگهپن نمو ناكلامه كه بهگهپنى سۆڤىت دوو نامانجى دهبارى كراوى خۆى ههبوو له پىشپوانى كىردن له قازى محەممەد و پىشپوانى حيزبى ديموكرات و كۆمىارى خودمختارى مههاباد؛ نمو دوو نامانجه لهبهر چاوپىراوهى سۆڤىت برىنى بوو له:

بهگههه / دهولەتى سۆڤىت وهك رژىمىك كه هيزه سهريارهكانى، ناوچهكانى كوردستانى باكوورى كوردستانى ئىرانىيان داگىر كىردبوو، پىشپوانى به جۆرىك

ریکمون و هماهنگی همبو له کوردستاندا بۆ ئەوەی لەو ریمووە دلایی پەیا بکات که هیچ زەرمرو زیاترک بە هیزەکانی ناگات.

بۆیه دەرمانی شۆڕەوی نانکو سۆفیت له سەفەری پەگەمدا قازی محەممەد و سەیدەمەل و سەروک عەشیرەتەکانی بانگهێشت کرد، بەلام چونکە سەروک عەشیرەتەکان که سەرەکی تێپیان عەشیرەتی دیمۆکری بوو، پەموندیان لەگەڵ ئەمام سەلتەنەدا هەبوو^(۳۳)، بۆیه له دروستکردنی هماهەنگی و پەگەمەنگی لەنێوان ئەو دوو گرو (دستە)دا سەرکەوتوو نەبوو.

بەلام له سەفەری دووەمدا، هەبەتەکه پەگەمەنگ و پەگەرئوو بوو، بۆیه دەرمانی سۆفیت پشنگیری و پشێوانی رەسمی خۆی بۆ قازی محەممەد و هەنگارەکانی راگەباند.

وه لەو لێکۆڵینەوەدا وەک سەرئەنجامدا، بە دوێژایی ئەو ساڵە پەکی که هیزەکانی سۆفیت پاکوری کوردستانیان داگیر کردبوو، له لایەن کوردەکانەوە بەتایبەت له لایەن لایەنگرانی قازی محەممەدەوە هیچ زیاتیکیان پین نەگەشت.

دووەم / نامەنجی تری دەرمانی سۆفیت لەم پشێوانی لێکۆڵینەوەدا، بۆ ئەوە دەگەرێتەوە که پەگەشی سۆفیت پێویستی و نیازمەندی بە چەند پێگە و پارەنگێکی سیاسی هەبوو دژ بە دەرمانی ئێران بە شێوە پەکی گشتی نەبە له خەرماتی ۱۳۲۰ هەتاوی (۱۹۴۱ ز) بە دواوە شاعیدی ئەوەین که دەرمانی سۆفیت له بواری بەدەست هێنای پێگە سیاسی له ئێراندا له بەرەبەر ئینگلیزدا له پاشەکشەدا بوو، واتە ئینگلیز لەو بۆلەدا سەرکەوتنی بەدەست هێناوو که توانی بەهۆی گۆڕینی رەزاشا و له جێگە دەرمانی محەممەد رەزاشا، دەرمانی نازمەندی ئێران بخاتە خزمەتی خۆیەوە.

بله دمه‌لات په‌پدا کړدنې همدېک له حیزبې نووډه‌ی ئیرانې و حیزبې دیموکراتې نازمرباجان و حیزبې دیموکراتې کوردستان دپټوانې چمند پارسنگ پاخود چمند پنگه‌په‌ک بل سولیت دلیین بکات نالعو رنگه‌په‌وه له دموکراتې ناورندې ئیران نیمتیار ودریگرت^(۳۸).

بله دهمین که دواي وت و ویز و رنگمونې قوم سلطنته سروی ووزیرانې نه و کانه‌ی ئیران له‌گډل هه‌په‌نې دمه‌لاتدارتې سولیت دا^(۳۹). سولیت‌په‌کان له پاکوری ئیران ده‌چنه دهره‌وه و حیزبې دیموکراتې کوردستان و قازی محمد دهمینا په‌چې دپلن^(۴۰).

په‌پنې نویسې (ویلیام ننگلنسون) له کتېسې کوماری ۱۹۱۶د، دواي دهرچوونې سولیت له کوردستان له (ناتلره گرومیگل) که نه‌و کانه نویسې هه‌میشې سولیت بوو له رنگخراي نه‌وه په‌کگرتووه‌کان، پر سبار کړا: ... ئیستا که سوپای سوور له نازمرباجان و کوردستان دهره‌چیت، نابا بارودوخ و چارمنووسی کورده‌کان چس ده‌یت؟ نه‌ویش به‌م شیوه‌یه ولام نه‌دانوه:

هم کاره کچه‌په‌کې ناوخلی ئیرانه و نیمه‌ماتی دست‌نیموردانمان له کاروباری ناوخلی وولاتانی تردانی به‌دا:

۲- تفسیر و لیکلانه‌وه‌ی نادپار و په‌ک لاپه‌نه له پاره‌ی قازی

محمد د وچونپه‌نې پیکهاتنې حیزبې دیموکرات و کوماری

خودمختاری معاهد

له‌ژیر روښنایی نه‌وې که له همدوو به‌شی دوهم و سیمه‌دا خستنه روو، له لیکندوه و راته‌کردنی عدل و معرجه‌سیاسی و- کوملایه‌نی سه‌ردمی قازی محمددا، سن تومره(محور) پشت‌گوښ خراون:

۱- ناتاجی و نیازمندی خه‌لکی مه‌باباد به‌نهن و ښایش له به‌رانه‌ر هیزه‌کلنی رووسی و نه‌گمری هېرش و په‌لاماری عشا‌هر و نه‌و دموو رو‌له‌ی که قازی محمد له‌و بوره‌دا گپ‌رای.

۲- دروست بوون و شکل‌گرتنی کومله‌ی(ژئ،کال)، مه‌له‌به‌دکسی پیشوونرو(سابقه) دار بووه و دین خه‌لی دست‌یکردنی سره‌تا بو کوردستانی سره‌به‌لسم‌وی دمو‌له‌نی عوسمانی له‌شعری به‌کمی جیهانی و دوا‌تریش بو شاری سلیمانی(کوردستانی ئیستای عسراق) له‌نېوان دوو شعری جیهانی‌دا، بگپ‌درتوموه و حسابی بو بکرت، نه‌ک له‌هموله‌کلنی قازی محمدده‌وه.

۳- مه‌له‌ی ناماده‌گی و نفو‌زی سیاسی کسانې دمو‌له‌نی سؤ‌قه‌ت له پیکه‌انسی حیزبی دیموکرات و کوماری خودم‌وختاری مه‌باباد‌دا.

پن‌ناگابوون له‌و خال‌لاندې سره‌وه و خول‌لغوره نه‌دایان، به‌ر له‌همووان له راته و لیکندوه‌کلنی سره‌نی حیزبی دیموکرات و نویژپنه‌وه‌کتابان‌دا رنگ نه‌دانه‌وه؛ چرنکه هیچ چم‌نه روونگرده‌وه‌به‌ک له‌مهر نه‌و راسپانه‌وه واناگه‌پنن؟ به‌لکو مبله‌نی کورد بو ریگاپه‌ک پانگ ده‌کمن که قازی محمدده‌و سرې خوی له‌پن‌ویدا ناپه‌وه.

په راویزه کان

۱- بگه‌ڕێوه بۆ به‌ڕنامه‌کێشی ده‌نگی کوردستان (رادپۆی حیزبی دیموکرات) به‌تایبەت توێژینه‌وه و لیکه‌ڵانه‌وه‌کاتی نه‌و رادپۆیه به‌ بۆنه‌ی سال‌ڕۆژی دامه‌زرا‌قدانی کۆماری خودم‌واختاری مه‌هاباد له‌ دووی رینه‌دانی هه‌ر سال‌یکدا.

۲- لانی که‌م تا سالی (۶۵ی هه‌تاوی - ۸۶ز) نه‌و حیزبه هه‌چ لیکه‌ڵانه‌وه‌یه‌کی وا که به‌ شه‌وه‌یه‌کی ڕوون و ئاشکرا پێوه‌ندی به‌ مه‌سه‌له‌ی قازای مه‌مه‌ده‌وه هه‌یت دهرنه‌خستوه.

تێبینی وه‌رگه‌ێر : عه‌بدولرهمان قاسملو سالی ۱۳۶۱ی هه‌تاوی (۱۹۸۶ز) چایی به‌کمی به‌رگی به‌کمی کێشی (چهل سال خه‌بات له‌ پشای نازادی) بلا‌که‌رده‌وه، که به‌رینی به‌ له‌ کورده‌یه‌ک له‌ می‌ژووی (ح.د.ک.ن)، دياره له‌ نووسراو و نه‌ده‌بیاتی دواتری حیزبی ناوبراودا لیکه‌ڵانه‌وه و به‌هه‌نی زۆر بلا‌که‌ڵانه‌وه له‌ باره‌ی قازای مه‌مه‌ده‌وه، بۆ نه‌هه‌ر نه‌ جگه له‌و کێشه‌ی سه‌رمه‌وه رۆژنامه‌ی (کوردستان) تۆزگانی حیزبی نیویرلوم له‌ به‌ر ده‌سته که واته‌یه‌کی دوور و درێژی له‌ سه‌ر قازای مه‌مه‌ده‌ نیدا‌یه به‌ پێنوسی جه‌لیل گادانی .

کوردستان ۳/۲۰۷/ ۲۱ی خا‌ک‌ه‌لی‌ڕۆی ۱۳۸۰هه‌تاوی/ ۱۰ی نه‌ه‌ری ۲۰۰۱.

۳- ندم نامانج و بانگشاهی سهرهوه، له مهرنامه و بلاژگراوه و په پسر مه و پرانگراسی جیزی دیموکرات و مرگپراوه، که له بهشی سرچاوه کان له کورتایی ندم نویسندها ناملزهیان پندراوه.

۴- له بدر نموهی که ناومرژکی ندم نویسنه برینی په له سرنج و لیکولینموه له مهر پشتهکی دووهی ندم به لکه کاری به، بزه رنگه نه و پر سباره بژ خونمر پشته پشته که مه گر (پشتهکی) به کهم رهنه هه لاکرت و جیی سرنج نی به، نابا مبللهنی کورد مبللهنیکی جباراز له مبللهنی نیران و سهره غلیبه ۱۹ خونمری به ریز ده توان سهری کیسی (کرد و پیوستگی تاریخی و نژادی او) نویسنی دکتور رشید یاسمی بکات که به دور و دریژی و لاسی نمو پر سباری دلوه نموه.

تییینی و مرگیم : وادیاره رای نویسنی ندم کتبه وایه که کورد گه لیکسی سهره غل و جودا له مبللهنی نیران نه بیت، که به راستی نه به بژ غلوی جیگیای سهرنجه... چونکه کورد مبللهنیکی سهره غل و خاومنی تایه تمندی نه نهوهیسی غلیمنی و خاومنی هموو نوخم و کوله گه به کی پیکهانی نه نهوهیسی به له خاک و زمان و نه زاد و .. هتد. مبللهنی نیرایش نه نهیا له گه لیک و ره گه زنیک پیکه نه ها نووه، به لکو له نیراندا چهنه پین گهل و ره گهزی جباراز دهرین که همروشیان خاومنی تایه تمندی نه نهوهیسی غلیمنی له چوار چیره ی نیراندا، و گه گهلی (کورد و نازمیری)...

غل نه گه ره به ست گه رانهوه بیت بژ سهر سهرچاوهی نه نهوهی کورد که میدی به گانن، چونکه زور میژوونووس وایان خه ملامتووه و دنیان بهوه دا ناوه که سهرچاوهی ندم گه له بژ نهوان واته بژ (میدی به گان) ده گه ره بهوه نهوا لهو حاله نهشدا نهوه ناگه بهنی که کورد بهشیک له نیرانیه گان پیاخه (لار سه گان) بسن،

چونکه له لایه کمه و زور ښک له توپیر موده و میژوونو سان چهنه دین بوجوون و نیوری جیاجیایان سخت ته روو نه ک له باره ی نه نه کوردموه؛ په لگو له باره ی گدل و ده گهزه جور او جور دکانی خوره لانی نیوم است که بوج ده گهز و نه زادیگ نسبت نه درین، چونکه سروشتی به له نه نجامی شم و شور و له شکر کیشی و جیالازی به بهردموم و به کتر کویر کردنه و کان و ... هند یه وه زور گدل و ده گهز و زمان و خسوساتی نه نه وه یی یان، که و نه بهر هم به یی جددی له ناو چوون و توانه وه و پشان نه سم برونی دباری کردنی سمرچاوه و زیند و نیشتمانی نعلی و تایه نی خویان که له و باره وه کومه انسان و میژوونو سان نه ی زوریان هم به.

له لایه کی تریموه میدی به کان چهنه سه ده به ک پیش فارسه کان هاترونه نه نیرانه وه و دولت و شارستانچی تایه نی خویان دوست کردوه.
له و باره وه دکمال مزه در له کچی (چهنه لایه به به ک له میژووی گهلی کورد) دا دعلی:

... بدلی نهوا وتمان میدی به کان که سمرچاوه ی گهلی کوردن به فارسی ده دوان، که واته فارسه کان و میدی به کان همردو کیان به ک گدل یوون، چونکه زمانیان به ک بووه.

نه گهر ولایت نه و سا که هم دور بر سپاره ږنگه مان لن نه گرت و به درومان ده خاتمه وه:

په کهم : نه گهر هم دور گهله به ک بووین و جیالازی یان نه بویت له زمانا، نه ی چوون میدی به کان ماوه به کی دور و دریز فارسه کانپان خسته زیر دمنی خویانه وه؟

هه‌ر ئۆستان، کوردستان که ئاومنده‌کە‌ی سە‌پە‌ به‌ کوردستان ناومە‌.

پهوانه‌ی کوردستان ۱۲۵/۰۰۰ کیلومتری چوار گۆشه‌یه، که ده‌گانه‌ی سه‌دی هه‌شتی (۱۸) خاکی ئێران. ژماره‌ی دایشتووانی کوردستان ۷ میلیونه، که هه‌قله‌ له‌سه‌دی هه‌موو دایشتووانی ئێران. له‌ ۷ میلیونه ۳ میلیون له‌ شاره‌کان دهمزین. (ژماره‌کان په‌یوه‌ندیان به‌ گاتی نووسینی کتبه‌-گه‌وه هه‌یه و ئه‌ستا ژور زیادیان کردوه، وه‌رگه‌یر) له‌ زمانێ یه‌ک‌هه‌تانی کۆماری کوردستاندا، ژماره‌ی دایشتووانی کوردستانی ئێران ۳ میلیون که‌س بوو، که‌ له‌وانه ۳۰۰/۰۰۰ نه‌غه‌ریان له‌ شاره‌کان ژایون. له‌ ماوه‌ی چل ساڵدا ژماره‌ی دایشتووانی شاره‌کان ده‌ هه‌نده‌ زیادی کردوه و هه‌ندێک شاری ژور گه‌وره‌ له‌ کوردستان په‌یدا بوون. نه‌مه‌رۆ شاری کرمانشان له‌ یه‌ک میلیون زیاتر دایشتووی هه‌یه ... بروه‌نه چل ساڵ خه‌بات له‌ پیناری نازادی، عبدالرحمن قاسملو، به‌رگی په‌که‌م/ چا‌پی دووهم ۱۹۸۸/ ل ۱۴. (وه‌رگه‌یر)

۷- دهنگه نووسه زانیاری نمواری لهسه کوردستان و شارهگانی نهجیت، نهگیتا جگه لهو شارانهی بهزیریان پاسی کردوون شاری دهرین له کوردستان زوون وهی شاری کهمرکوک و شاری ههولیری دهرین که میژووی دروست بوونی نهکی سهان بهلکو بو ههزاران سال و پیش زاینیش دهگهتیهوه !! (وهرگیر)

۸- زنباره کانی سردهوه لعمه شاری مهلباد نا نهو جیگایه یو نهو
لیکنه ده به یویت بووه، وەرگیرهوه، و خوینداری بهرین دهنوتی یو زانباری و

شاره‌هایی زیاتر له باره‌ی بارودلوسی جوگرافی، کومه‌لایه‌تی و فدره‌هنگی شه شاره، بگه‌پتوره بۆ ئەم سرچاوانه‌ی عوارمه:

لایه‌ره ٥٢ تا ٥٤ ی کچی نه‌نگلتۆن، و به‌تایه‌ت کچی (میزووی مه‌هاباد) نووسینی محهمه‌دی سه‌مه‌دی، (نیششاراتی سه‌یدپاتی مه‌هاباد).

٩- فازی محهمه‌د مه‌لایه‌کی کورد بوو که نوێ له سالی ١٣٣٤ ی هه‌ناری (١٩٤٦ز) دا کۆمارێکی خودمختاری ته‌مه‌ن په‌ک ساله له شاری مه‌هابادا پێکه‌وه بێت که له گه‌ل دهرچوونی سوپای سووری سۆله‌ت (شۆبه‌وی) له باکووری ئه‌يران، شه کۆماره‌ش رووخاو فازی ده‌ستگیر کرلو پاشان له سێداره درا.

له باره‌ی فازی محهمه‌ده‌وه، نه‌نگلتۆن نووسه‌ری کچی (کۆماری مه‌هاباد) به‌م شه‌وه‌به‌ ده‌نووسن:

«فازی محهمه‌د، کۆری فازی عه‌لی، په‌کی له به‌ره‌زێترین و به‌ نفووزترین قازیه‌کانی رۆژگاری عێزی و نه‌وه‌ی فازی قاسم بوو... هه‌روه‌ک له‌و رۆژگارهدا باو بوو، فازی ده‌خرته به‌ر خۆتێدن و له تۆنایخانه داته‌نری تا لای باوکی ده‌رس به‌خۆتێن... به‌رله‌وه‌ی له لایه‌ن باوکی‌یه‌وه وه‌ک فازی ده‌اری بکڕیت، سه‌رۆکی فەرمانگه‌ی نه‌وفاقی مه‌هاباد ده‌ین». (لایه‌ره‌ی ٦١- ٦٢) نیششاراتی سه‌یدپاتی مه‌هاباد.

١٠- فازی محهمه‌د رۆژی ١١ یانه‌مه‌ری ١٣٧٩ ی هه‌ناری (١ ی ئابری ١٩٠٠ز) له شاری مه‌هاباد له‌دایک بوو، کاتێ له سێداره دراوه ته‌مه‌نی له (٤٧) سالی دایوو. رابردووی شه به‌مه‌له‌به وه‌ک جێیل گادانی ده‌لێ له شاری مه‌هاباد بۆ چوار سه‌ده‌ پێشتر ده‌گه‌پتوره، نه‌ته‌نیا له لای خه‌لک به‌لکو له لای ده‌سه‌لاتدانیش و به‌هره‌ستانی حکومه‌تیش جێی ریز و ته‌قدیر بوون. له شه‌ری

په کومه جبهه‌ی دا پلاری وهک میرزا فته‌احی قازی‌بان له بهرمنگاری راسته‌وخل له گډل پروسان لږ شهید بوو، کوره لاره‌کاتیشی (سالار و محمد‌محمد) به دېل گیران و پو شونه دووره‌کاتی پروسه‌ی نهو کات بهرئ کران و نا شوړشی نوکتی‌در عمر له نسماره‌تدا بوون. قازی ععلی باوکی پیشه‌وال له ۱۹۳۰ز له مهاباد، ښکھراونکی کوردی به ناوی میزروتنه‌وې محمد‌محمد پښکېندا. ناوبراو له گډل جوولانه‌وې شیخ محمد خیلانی له نوریز پوښدیان هم‌بوو، نا سالی ۱۹۳۱‌ش که فغونی کردووه له ستر نهو کاره بهر‌دعوم بووه.

قازی محمد‌محمد زوری حهز به ټیکه‌لاری ده‌گډل نه‌ععلی فغزل و زناپاتی کاتی غوی و پیاوچاکان و سروزک عمیره‌ته‌کان و کورده نیشمان په‌رومره‌کاتدا هم‌بووه.

قازی هم‌روه‌ها روښنیرتکی به‌تولتا بووه له کاتی غقیدا له زانته نړیکان و پروودلو، کاتی جبهان و بارودوخی دنیا شامزا بووه و زمانه‌کاتی کوردی و سورکی و فارسی و ټینگلیزی و عه رجبی و فه رهنسی و رووسی (هنه‌ندئ دهلین تازه‌ریشی) راښو، له زانته‌کاتی نایینی و کومه‌لایه‌نی‌دا دمنجکی بالای هم‌بووه، جل و بهرگی مه‌لایه‌نی ده‌پوښی (که عبا و میزمر بوون)، به‌لام دواتر نه‌مها میزمره‌گه‌ی هېشته‌وه و عبا‌گه‌ی لادا بوو. قازی زور لای ععلک خوشه‌ویست بوو چونکه لیان نړیک بوو و مشووری ده‌خواردن و به‌دم گیر و گرفتانه‌وه ده‌چور به‌تایه‌ت ععلکی مهاباد، پویش یو په‌گم جبار له میزووی غقیدا ععلک غوی نازناوای هېشته‌واپان پیدا بوو، پو زیاتر شامزا بوون له باره‌ی کسایه‌نی قازی محمد‌محمد پروه:

چهل سال غدبات له ری نازادی نظام‌شاه بهرگی په‌گم ۱۱۸-۱۲۸

کرده‌ها و یک بروسی نازینخی و سیاسی احسن ارفع

- سرژنلندی کوردستان ژماره ۳۰۷ ی روزی ۱۰ ی شاوریلی ۲۰۰۱، و ناریک
 لهباری شعیبانی ناری محمددهوه به فیلمی جلیل گادانی. (وهرگیر)
- ۱۱- بروهه دستنوسی سید قادر جعفری خه لکی مه هباد و
 لیکوله دهوه له باری سرچاوه کوردیه کاتدا. نهم دستنوسه له کتبخانه ی
 پارێزگای کوردستان (واته سه- وهرگیر) دست دهگه ویت.
- ۱۲- شمیری به گهسی جیهانی دا رووسه گان له شاری مه هباد و
 دهروریه ریدا دواي قه تلوعانی زیاتر له سه دان کس له خه لکی بن تاران و ناگر
 نیهردانی نه ولوی بازاری شاره گه، نه ویشان به جن هشت. باده وهری نهم
 کۆکۆشاره هه روا له بیری خه لکیدا مله زوه. بویه خه لکی نمو ناوچه به زور
 ترسیان له رووسه گان ههجو، (به پنی نووسنه گانی نیکیشین، له کتبی نمو
 نیهرانی که من ناسیم). فه رمانده ی نهم قه تل و عام و کۆکۆزی به، ژمه رالیک بووه
 به ناوی ریاچینکۆ. چاپخانه ی مه هریغه ت، نووسینی نیکیشین، وهرگیرانی
 فرموشی (هوماپونی پیشوو) لاپه ره ۲۰۷ و ۲۰۶ و ۲۰۵، له گه ل پیشه گس ملک
 الشعراي بهاره میژووی ۱۳۲۹ ی هه تایی. هه روه ما بۆلتن (نووسراواي) مه هباد
 دوانی و شعری، چاپمه نی شارموانی مورخ ۱۳۵۱ ی هه تایی.
- ۱۳- بن هل نی به که خیزی دیموکراتی کوردستان دواي نیهره سوونی چل
 سال، په کیک له هیزه گانی خوی به ناوی پیشه واره نلو ناوه.
- ۱۴- بروهه نووسراوی: چاو خشان دیککی تر به ئی، کاتدا، بیره وهری به گن له
 دهه زرینه رانی کۆسه له ی ئی، کاف مه لا قادری سودهریسی، پایزی
 ۱۳۶۳ هه تایی (۱۹۸۵ ز). نهم نووسراوه له کتبخانه ی پارێزگای کوردستان دهست
 دهگه ویت.

۱۵- خونتاری بهریز پیوسته نوه بزانی که تا پیش شهری چالدیزان که له نیوان سربازانی شانیسماعیلی سه‌دهوی و سولتان سه‌لیسی عوسمانیدا له ناوچه‌ی چالدیزان که کموتنه ناوچه‌ی ساکری نیران، رووی‌دا، همسو و ناوچه کوردنشینه‌کان به‌شپک بوون له خاکی نیران و پاش نیشکانی نیران لمو جه‌نگه‌دا دوس‌به‌کی ۲/۳ ناوچه کوردی‌به‌کانی نیران کموتنه زیر دسه‌لات و قه‌لم‌سرموی عوسمانی (وانه کوردستانی نیشای عیراق و تورکیای نیشتا).

وه له دوی شهری سلوراموه نیمه شاهیدی چمن‌دین دهرگیری و نیکه‌هلچوونین له شانزی سیسی کوردستان، چونکه له لایه‌کوه دهلانانی نیرانی هه‌ولیان نه‌دا که عه‌شیره‌ته کورده‌کان به‌تاوی نیرانی بوونه‌وه به‌لای خزیاتدا رابکیشن و دژ به دهلانی عوسمانی به‌کلریان ییخن، و له لایه‌کی دپک‌شمه‌وه دهلانی عوسمانی هه‌ولی نه‌دا عه‌شیره‌ته‌کانی کورد به‌و ناومه که سونین دژی دهلانی نیران به‌کار ییخن. (مروانه کچی عالم آرای عباسی، انتشاراتی امیر کبیر).

تیبینی وه‌رگیری: نووسه نامازی به شهری چالدیزان کرد. نه‌م شه‌وه له سالی ۱۵۱۴ز به‌رله‌به ۲۰ه‌ی کۆچی مانگی‌دا روویداوه و دواتر به‌پنی به‌مانیک که له نیوان شاه‌عباس و سولتان سورادی عوسمانی‌دا به‌سترا سالی (۱۶۳۹ز) دابه‌شبوونه که ره‌سینه‌نی ییخدا، تا نیشتا سنووری کوردستانی روزه‌لات گورته‌یکی وای به‌مردا نه‌هاتوه و وه‌کو خوی ماوه‌نوه..

به‌لام به‌لاو نه‌گه‌نی گه‌وره دوی شهری به‌کمی جبهانی و به‌پنی به‌مانی شومس ساپکس‌پیکو روویدا که کورده‌کانی عوسمانی له نیوان سن دهلاندا دله‌شکران که (عیراق، تورکیا، سوریا) بوون و هه‌ندیکیش به‌یه‌کچی سولیه‌ت کران به‌دهاری، نه‌مه جگه له به‌شه خیره‌کە‌ی نیران و هه‌رچی عه‌مون و خولیا و

ناواتی کوردان بوو زینجبه چال کران و نا نیشانی نهم گهله ههریه دلبهشکر لوی و بهژمودویی و دور له نازادی و مانی نیشانی لهم چهرخی دیموکرسی و مانی مروف و جیهانگمراهی یهنا !! زیان دهبانه سر.

١٦- دوو پشی زئی، کاف کورتکر لوی دوو وشهی کوردین واته (ژپاندن لوی- کوردستان)، وه کومله پانی (جمعیت)، کهوا بوو مانی کومله زئی، کاف به کوردی دهیچه: کومله زئی نوکرتنه لوی زبانی کوردستان سه پری کبسی ننگلن (همان سهرچاوه) لاپهه ٦٧، بکه.

١٧- سهارهت به ری و شونین و نادابی نندامیرون لهو کومله بهدا ننگلن له لاپهه ٦٧ کبیه که یه ناوا دلیت:

هاته نیر ریزی نهو کومله به بدم شیویه بوو که سهره نا نهو کههی دهیوه نندام دهیابه بهرواته گهراوا (حمام) و له رووی شهرعی بهوه غوی پاک و خاوین بکر دابهوه تنجا زور به نهیسی بهرواته لای سن کس له نندامه کونه کان و حهوت جار سوتند به فوران بخوات بز له بهر چاو گرتسی نهو شمش مهرجهی بو نندامیهتی دانه لوبو.

تیپینی وه رگیت: نهو نندامه نازه به خهیری نهو سن کسه نه دیرو هیچ کسینکی دیکه بناسن، بهرواته (زئی، کاف) چوو، وه چی دهویست و چی سن بهسرهات؟ سید محممه دی سعه دی / ١٩٨١ ز، ١٤. (وهرگیت)

١٨- وانازتم کومله زئی، کاف له کوردستانی عیراق دروست بوو بن، به لک له سه ههباد و له رۆژی ٢٥ گه لاری ١٣٢١ ی ههتاری بهرامهر ١٦ ی نایی ١٩٤٢ ز پیکهات، نهمنده هه به که به پوهندی توند و توال له نیوان زئی، کاف و حیزی ههوانا هه بهوه که ریکه خراونکی کوردی عیراق بوو له لایه ن چهند

روشنیرنگی کوردی عیرانی به سەرژاڵه‌نی ره‌لیق حبلمی و مه‌حموود جموده‌نوه دامه‌زراڤو له‌ ساڵی ١٩٣٩ز که‌ هه‌ر له‌ سهره‌نای دامه‌زراڤه‌نی زێ، کاف، یوه‌ نوێنه‌ری عێران ره‌وته‌ی مه‌هاباد کردبوو که‌ (میر حاج‌نه‌حمه‌د) بوو و به‌شداری به‌گه‌م گزیوونه‌وه‌ی زێ، کاف ده‌گات، ناوێراو شه‌عیرنگی سوێی عێراق بوو.. هه‌ر ئهم‌ په‌یوه‌ندی‌به‌ش نووسه‌ر عۆی دوا‌یی نعاژه‌ی پنده‌گات..

١٩- برۆته په‌راوێزی (١٧)..

٢٠- به‌لام‌ به‌ پێی لێدوانی (مه‌لا قادر موده‌م‌پرسی) په‌گه‌یک له‌ دامه‌زراڤه‌نی زێ، کاف، ژماره‌ی دامه‌زراڤه‌نی نه‌و کۆمه‌له‌به‌ پاژده‌ گه‌می بوونه‌ که‌ به‌رێن له‌مانه‌:

مه‌حمه‌دی نانه‌واژاده، عه‌دراحم‌ن زه‌ییحی، حوسینی فروه‌هر، عه‌دراحم‌ن نیماسی، فاسی قادری، مه‌لا عه‌بدوللای داودی ناسراو به‌ مه‌لای حه‌جۆکی، مه‌حمه‌د باهوو، مه‌لا قادر موده‌م‌پرسی، سه‌دقی حه‌یدری، عه‌دراحم‌انی که‌پانی، وه‌ میرحاجی عێرانی که‌ له‌ پێکهاتنی توغمی زێ، کاف داله‌وی بووه‌ به‌روانه‌ (مه‌حمه‌دی سه‌مه‌دی زێ، کاف چووو.. ٩- سه‌رچاوه‌ی پێشوول ١٥).

(وه‌رگێڕ)

٢١- له‌م باره‌یه‌وه‌ جه‌لیل گادانی ده‌لیت:

١... قازی له‌هر حورمه‌تی نابه‌نی که‌ بۆ ژ-کی هه‌بوو، بنه‌غه‌ی دامه‌زراڤی حیزبی دیموکراتیشی هه‌ر به‌ ٢٥ی گه‌لاوێژ بنه‌چته‌ی دامه‌زراڤی ژ-ک دانراو هه‌ر بۆیه‌ش سه‌رنجی زۆربه‌ی نێزیک به‌ته‌ولوی به‌رپرسی بۆ ئێکۆلشان له‌ نێو حیزبی دیموکراتی کوردستان راگه‌شدا.. ره‌ژنامه‌ی کوردستان/ ٣٠٧.

(وه‌رگێڕ)

۲۲- نه‌لیه‌ته له میانه‌ی ئەم لێکۆڵینەوە پێماندا بۆمان دەرکەوت کە ناغای عەبدولرەحمان مەسولی بۆی بچوکی دڵشاد مەسولی بەگەمین سکرێتری گشتی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران کە لە عێراق کۆچی دوایی کردووە، لەو پلەوه‌دا بە کە فازی محەممەد لە مالی ئەواندا سۆنندی عوار دوو (ئەم کەسە نێشتا لە ژێنەدا) و ئەو ئورناتەشی کە سۆنندی یێن عوار دوو هێشتا لە ماله‌کە‌ی ئەواندا ماوه.

۲۳- فازی محەممەد، عەلی ناغای عەلی یار، سەرۆکی عەشیرە‌نی مەجیدخان، ئەمیر موکری، عەلی خان ئەوزمەری مەنگور، بابەزید ناغا عەزیزی گەورک، محەممەد حوسێنی سەبئی فازی، رەشید بەگی هەرکی، زەفر بەگی هەرکی، سەرئێب شکاکی، حەسەن ئێلکۆ شکاکی، کاک هەمزە قادری مامەش، ئەحمەد خانی فاروقی فەیزوللا بەگی، حەسەن عومەری شکاکی، محەممەد ناغا و سۆق قاسملو، محەممەد ئەمین بەگی فەیزوللا بەگی، نوری سەید ئەها و ئوبیاس مامەدی شکاکی.

۲۴- مەنالی کەریمی، عەلی ریحانی، قاسمی موحەمەدی، محەممەد حوسێنی سەبئی فازی، عەبدوللەهی قادری مامەش، هەمزە ئالوسی مامەش، نوری بەگی هەرکی.

۲۵- باقرزۆف ئەو کاتە سکرێتری حیزبی کۆمۆنیستی ئازەربایجان بوو، بەلام ئابراو ئەنھا وەک سکرێتری ئەو حیزبە پاخوود وەک سەرکۆماری ئازەربایجانی شۆڕەوی فەقە ئەدە کرد، بەلکۆ بەناری یەکیشی سۆڵەنپەوه فەقە لە گەڵ شاندی کوردەدا دەر کرد و پێی راگە‌پاندن کە بە گشتی ئامادەن پشێوانی لە بێ‌ئاسی کورد و پێکەینانی حکومەتیکی مێلی لە کوردستانی ئێران بکەن، ئابراو پێ‌ڕێکی خواوەن

دەسلات و نفوزىكى زۆر بوو لە دىزگای سۆلەنى دا و بەدەسلات و لەغولدا
دەشتىكى تەرلەوه دەدا و جىنى باومر و شىمانەى (ستلین) و ھەمەکارە و
دەستىشوى نازەرباجانى سۆلەت بوو.

جىنى سەرنجە کە دواى مردنى ستلین لە ساڵى ۱۳۳۱ى ھەتاوى دا باقرزوف
لە گەل بىريا کە وەزىرى ناوخۆى سۆلەت بوو، ھەردووکیان دادگایى دەگىرن و
لە سیدارە دران، لە دادگادا دەرگەوت کە باقرزوف لە کوشتنى (۲۰) ھەزار کەس
بەربەسار بوو و بەگىک بوو لە ئاوانبارانى جەنگ !! بڕواتە (چل ساڵ خەبات /
فاسلەر ب ۱ ھەزارەى پیشوو ل ۶۱، ۱۵۲، ۱۵۳). (وەرگێڕ)

۲۶- بەلگەنامە کەلى پەيوەندیدار بەم دوو سەفەرەوه لە پادداشتنامە دەست
نووسەکانى ناخای عومەرى عەلى بار کورى عەلى ناخای عەلى بار، وەرگێراون،
بەریزیان نیشا ھەر لە زیاندايە و لە شارى مەھەلاد دەژیت، ناوبراو لە ھەر دوو
سەفەرى قازى محمدەددا نامادەيى ھەبوو و رۆلى سەرەکی لەو دانێشتانەدا
پێنوێن بڕواتە / دەستورسى ناوبراو لە کتێبخانەى پارێزگای کوردستاندا.

۲۷- نەنگلۆن لە لاپەرە (۲۸۰)ى کێبەکەدا، لە بەرانبەر وێنە بە کدا کە
ھێناوەنى، دەری دەخات کە رۆژى ۲۶ى سەرماوەزى ۱۳۲۶ ھەتاوى (۱۷ى
دەسەبەرى ۱۹۴۵ز) وەختێک کە بوون و ھاتە مەبەلغى حیزبى دیموکرات بە
ئاگادارى خەلک دەگە بە نرێت، ئالای ئێران جىنى خۆى دەخات بە ئالای
کوردستان.

تێبینى وەرگێڕ: ئالای کوردستان بڕینى بوو لە سن رەنگى سوور و سەبى و
سەوز بە پێچەوانەى ئالای ئێران، و لە خوار رەنگى سەبى دا خۆریک لە گەل دوو

گوله گهنم رهنگی کبشراپوو؛ دواتر نالاکه رسمه بئی و مرگرت و له شاره کانی مهلباد و شز و نهغهده و شوقانی تر لمر هه رمانگه کاتدا بهرز گراپوه.

۲۸- لهو گۆره پانه دا (په رماگوف) له کاتیدا له ناو نۆنومیله جیسی به که پیدا دانیشتوو، له دوور هه ورا نعلشای به پیره چوونی جهره پاتی ناههنگ و ری و رسمه که ی ده کرد. لاپه ره/ ۱۱۳ ی کبسی نهنگلزنه.

۲۹- له لاپه ره ۲۸ ی کبسی نهنگلزنه دا، له میانه ی ونه به که دا، راگه پاندنی کرماری مهلباد له لاپه ن قازی محمد هه ره، له سه باندنی هچولهره دا له رۆزی ۲ ی پنهاندانی ۱۳۲۴ ی هه ناوی هه کسبرداری گراوه و پشاندرووه.

۳۰- له رۆری سه رچه وه کاتدا که من ناگادارم کلینه ی حکومه نی کوردستان به (۱۳) کس هاتوو که (محمد هه دی نه پیرسان) پش به وزیر ی نهفروستی دیاری گراوه. له هه ندی جیگا شدا ناری و وزیر یکی تر به ناری (سه لا حوسه بی محدی) وه ک وزیر ی دلا هاتوو.. (وه رگهر).

۳۱- هانتی سوپای دهلانی ناومندی بۆ ناو شاری مهلباد له رۆزی ۲۶ ی سه رماوه (۱۷ ی کاتوونی په که م) دا بووه نه ک له ۱۰ ی سه رماوه دا وه ک دانه ر نووسیه تی، هه روه ها ده ستگیر کرنی قازی و هاوه له کاتیشی له مانگی به طراپاردا بوو نه ک سه رماوه. (وه رگهر)

۳۲- درۆزی پاسی چۆنه نی هانتی سوپای نیران بۆ مهلباد له کبسی (از مهلباد خوینن تا کر نه های لرس، نووسینی نه جعفرولی په میان، نیشهراتی بهنگاه مطبوعاتی لروز، سالی ۱۳۲۸ ی هه ناوی دا) هاتوو.

۳۳- فاسلو لهو باره وه دهل: ۱- پشهو قازی به تانی کردنه وه ده یزانی که تاین هیچ گوماهکی به نیاز خرابی دهلانی لاران هه بن. به لام چونکه خوی

بهرامبر به خدایک به بهریرس دزمانی و دهی هوریت و مزعبکی وای پنگ بن که خدایکی کوردستان تووشی دهریه دهری و مالویرانی و کوشتار نه بن، نهو غویه دست و دهانی به پرتو بهرانی حیزبی دیموکراتی به باش نه زانی، به لام پنی گوتن نیوه بزرن من له گهل خدایکی مه هاباد دهیمه ده، ههرومه له دوا چاو پنگه وشی دا له گهل مه لا مستفا بارزانی دا رۆزی ۲۵ی سهرومهز دوا له پیشهوا ده کات له گهل بارزانیه کاتنا بچن .. به لام پیشهوا فازی ده لامه گهی ههرومه بوو که گوتی:

«دزمانم ژپانم ده گوتنه مه تر سیهوه به لام نه بیدی نی به، خدایک به بچن ناهیلیم .. به لام ناویرانو له دوا یی دا دهلی» له ناکلی لیکنده دهی نهو ههرومه مه رجه ناله باره دا بوو که فازی محممه تووشی ههله به کی میژووی بوو که رۆزی ۲۵ی سهرومهز له گهل حاجی بابا شیخ و سه پنی فازی به پیری سهویتی هومایو نهوه چوون بۆ میانداو .. » (چل سال خبات .. ۱۱۶ل).

ههرومه دا دهلین فازی محممه له کاتی خوار لیزیدا له گهل مه لا مستفا بارزانی و توو به نی» من خۆم ده گمه فیدای خدایکی و هیچ کات وهی پیشه وهری و سهویتی نازمه رایجان ناکم نا ولانه کم شه لالی خوین بن و خدایکی به ههزاران به کوشت بچن» (وهر گهر).

۳۱- له ۹ی بهر قیبار (۳۰ دبه سهیری ۱۹۱۶ز) دا بووه» (وهر گهر).

۳۵- وهرای نووسه، نهو بابه تانهی سهرومه له گهل راو بۆ چوونی چه نهو که سیک له لیکوله رمونی میژووی مه هابادا به راورد کران.

۳۶- له بارهی ههله پشی جواسیرانهی فازی محممه زلر شت ده گهر نهوه که نازابانه به بهر چهی ههرومه ترمه نه گانی داوه نهوه و نهو دهولت و دادگای عهتره زیر بهر بهار و دادگایی کر دوون و توو به نی که نهو دهو داو له ههرووی

نهنجلی سیمه‌نی داگیر کهرندی دمو له‌ته و نیوه خوتان پاسای بنه‌ره‌نشان له زهر
پن تاره، هه‌روا ونووینی من له میله خۆم بۆ ئه‌وه ناماده کردوو، سه‌ربه‌روانه
پشوازی له مردن بگه‌م له‌پناو نازادی مېقله‌ته‌گه‌م دا...

هه‌ولنهریکێ تر به‌تاوی (کیومه‌رس سالحی) ده‌لن: «من له زۆریه‌ی دادگا
سه‌ربازی و مه‌دینه‌ی کلتا وه‌گ په‌یامته‌ریک به‌شدایم کردوو، به‌لام هیچ که‌سه‌گه‌م
به‌ فقه‌ی قازی محممه‌د به‌ جه‌رگ و نازا نه‌ده‌وه، له‌ کاتی دادگایی کردندا
نه‌به‌مزانی ترس چی به‌ زۆر به‌ن‌باکاته‌ قه‌ی ده‌کرد و وه‌لامی په‌سیاره‌کانی
ده‌داپه‌وه.

نهم نازایه‌نی و چالونه‌ترسی و چوون به‌پیر په‌نی سیداره‌وه سه‌رنجی زۆر له‌و
نه‌ه‌هراته‌ی سوپا و په‌یامته‌ره‌کانی راگه‌شوو، بۆیه‌ش له‌ کاتی له‌سیداره‌دانسی‌دا
ناماده‌ بوو به‌ پێ چاو به‌ستن به‌چه‌ به‌ر سیداره‌ .. به‌ په‌نی زۆر به‌لگه‌نامه‌ش
ته‌مریکا و ئینگلیز له‌ پشی دادگا که‌وه‌ بوونه و له‌ زیندانی‌ها هه‌ولیان داوه‌ په‌شباتی
بگه‌مه‌وه ...

نهمه‌ ماوه‌ یه‌لیم که‌ دوا‌ی نهم بریاره‌ سه‌ربازی به‌ هه‌مموو جه‌مجوولیکێ
کو‌ردانه‌ فهدمه‌سه‌ کرا و ژماره‌یه‌کی ته‌ریش له‌هه‌دام کران و زمانی کوردی و
چاپه‌مه‌نه‌کان و چالاکی به‌ رو‌شنیری و سه‌به‌کان پاسا‌ج کران و زمانی فارسی
کراپه‌وه‌ به‌ زمانی ره‌سمی له‌ کو‌رdestان و فو‌تبه‌خانه‌ کو‌رده‌کان دانسه‌ران و
تیکه‌دان، و کچه‌ کو‌رده‌کان سو‌ننه‌ران، وه‌ خه‌لکی به‌ گه‌شتی که‌وتنه‌ ناو
بارو‌دوخه‌کی ئالۆز و پر له‌ ترس و له‌زه‌وه‌ ... (وه‌رگیر).

۳۷- فو‌مام سه‌له‌نه‌ سه‌رو‌گ وه‌زیری ئه‌و کاته‌ی ئه‌ران به‌ سه‌رنجه‌دان له‌
بارو‌دوخه‌ی ئالۆز و نا‌تارامی مه‌هاباد، هه‌لی بار سه‌رو‌گی عه‌شیره‌نی ده‌بو‌گری

بیریا وهزیری ناسایی ستالین، که له تهلدا زور له باقروف ممنون و سوباسگوزار بوو- له نهجایی ناساندنی بیریا به ستالین له سهره‌نای دسته‌کار بوونیوه- له کاره‌دا دمنی هه‌بوو، چونکه بوونی باقروف له پولین بورژ له دسته‌بندی نو هه‌به‌ته سیاه‌دا، بیگومان به فازانج و سوودی نوو تهلر دهبوو. به‌لام وانمزنین که ستالین به فسی بیریا و باقرولی ده‌کرد، نه‌خبر، به‌لکو ره‌فتار و هه‌لسوکه‌وتی نوو به‌پیری به‌رمزمندی کات بوو، هه‌ر وه‌خته چس بخواستایه نووی ده‌کرد.

بۆبه ده‌بینن که هه‌ر نمونه بارودوخ گوزار، نیر به‌دولدا چوونی نه‌خشی نازمه‌ریایجایش بوو به‌شتیکی مه‌حال و ستالین پشی له خواسته‌کانی باقروف کرد و فسی (مۆلۆتوف) وهزیری دهره‌وی له پیشتر داتا که ناحه‌زی بیریا و باقروف بوو.

وه به‌پیری کچی ئه‌نگلتون، نه‌فهره روه‌کان له ناوچه‌که‌دا به‌م شیویه بوو، زه‌نه‌ران سه‌لیم ناناگشیوف که به‌دزیایی سله‌وی ده‌سه‌لات و نفووزی روه‌کان له باکووری ئیران دا به‌رزترین پله و پایه‌ی سیاسی هه‌بووه، وه سه‌لاحه‌ده‌ین کازمۆف ناسراو به‌ه‌کاک ناخه‌ به‌پرسی ناوچه‌ی مه‌هاباد و ورمن ... له‌مانه بار و دۆخه سیاسه‌که‌بان خه‌بیره زهر چارده‌یری خولایه‌وه و رۆلی پوه‌ند و میانگیر (رابطه‌) بان نه‌بینی له نیوان سه‌ره‌کوماری نازمه‌ریایی سۆله‌ت و حیزبه دیموکراته‌کانی نازمه‌ریایجان و کوردستان دا.

۳۹- به‌پیری به‌پاریس که له کۆتایی وتووێژه‌کانی سه‌رۆک وهزیرانی ئیران و سۆله‌ت له مۆسکۆدا، ره‌سپرده‌را که نوو وتووێژه له تاران درێزه‌بان هین بدیت، نه‌وه بوو له کاتژمێر سێ و نیوی دانیوه شه‌وی پنج‌شه‌سه‌ ۱۵ ی

خاكاكلىۋى ۱۳۲۴ى ھەتلىۋى (رەسپىدە كەي ۱۳۲۵ى ھەتلىۋى - ۋەزىرگېر بېرەلمىسەر) ۱ى نىسانى ۱۹۱۶زىلە كۆشكى ۋەزىرەنى دەرەۋەدا، ۋەتەنۋەزەنگان لە نىۋان نىران و سۆلەت بە مۇر كۆرۈنى رېنكەۋەنتامەپەك لە نىۋان فەۋام سەزۈك ۋەزىر و سادىچىكوف بالۋىزى ئۆيى سۆلەت لە نىران بەم شىۋەپەي غورەۋە كۆتاشى بىن ھات:

۱- ھېزەكانى سۇپاى سۈرر لە مېزۋى ۱ى خاكاكلىۋى ۱۳۲۵بەزىمىسەر بە رۇزى بەكشەسە (۲۱ى ئازارى ۱۹۱۶ز) پەۋە لە ماۋەي مانگ و نېۋىك دا ھەسۈر خاكاكى نىران چۆل بىكات.

۲- رېنكەۋەنتامەي يېكەپىننى كۆمپانىيەكسى ھاۋەشنى نەۋىنى نىران و سۆلەت لە ۲۱ى مارس سىزارەۋە تا ماۋەي ھەۋت مانگى تر بۇ دەنگ لەسەردان و پەسەند كۆرۈنى دەۋرەتە ئەنجۈمەنى پازدەي نىرانى (بەرلەمان).

۳- سەبارەت بە ئازەربايجان، چۈنكە پىۋەندى بە كارۋىيارى ناۋخۇيى ئىراتەۋە ھەبە، ھەۋلىكى ئاشىنخۋازلە بۇ ئەنجامداتى چاگىزى بە پىنى پىسا و دەستۈرۈرە باۋەكانى ۋلات و بەگپانېكى خېر خۋازى پەۋە سەبارەت بە خەلىكى ئازەربايجان، لە نىۋان دەۋلەت و خەلىكى ئازەربايجان دەۋرەت و چارمىسەر دەگىرەت. (لاپەرە ۱۳۱/ كېيى ئەنگىلتۇن، ھەمان سەرچارە)

تېپىنى ۋەزىگېر: نەۋەي لېرەدا جىرى سەرنجە نەۋەپە كە كۆردەستان ۋەك بەشېك لە ئازەربايجان ھىلىي بۇ كىراۋە و كېشەكەي بېچۈۋى كىراۋەنەۋە لە كەمابەتەكى نېۋ لېراندەۋە بۇ كەمابەتەك لە نېۋ ئازەربايجان و كېشەي كۆرۈد پىت گۈيى خىراۋە و ئەنھا بە ۋشەپەكېش باسى لېۋە نەكراۋە ...!

۱۰- لا باسېكى گىرنگ:

ئەسەي ئەوانىش دەكرالە بېرىرى جەنگ و ئاجەنگدا، وە سەرگرداپەنى كۆمار نەو كارىگەرەيى نەبوو، چىگە لەمەش ئەفسەرى كەم نىلپوو سەرۆك هۆزەكانىش ھەرپەكە و زياتر لە بەرزەمەندى ھۆز و ھەشیرەتەكەي خۇیدا بوو و بەگدەنگ نەبوون و ركابەرى زۆر لە نېوانتادا بەدى نەكرا.

۳- ھۆكارىكى تر وەك خالى لاوازی سوپای كۆمار بېرىش بوو لە نەبوونی دىسپلینى جەنگى پەرست لە نېو ھېزى چەكداردا و نەبوونی ئەزموونی شەم و مەشقى سەربازى تەنھا بارزانیەكان كە لە كوردستانی عىراق شەرىيان بېنىوو، باقى تر كەم ئەزموون بوون و زۆرەیان شەم و شۆرىيان نەبىيوو.

۴- ئاھەربەرى ھېزەكانى دەولەتى ئىران و سوپای كۆمار، چ لە ڕووى ژمارە و چ لە ڕووى چەك و چوڭ و كەرەسەي جەنگى و خۆراكشەوە سوپای ئىران لەپشتەر بوو و سوپای دەولەتەك بوو خاموشى ئاڤى كەردنەو، و مەشقى سەربازى و دىسپلین و خاوەن ئەفسەر و فەرماندەي بەتوانا و پەلانى جەنگى بوو.

۵- ھەرگىزى نەكردن لە كۆمار و خۆدەك دەست ئەسەرى واقىع لە لاپەن لەشكرى كۆمار و نەبوونی بېرىار و ئەزم و جەزمى شەم نا دا تەسۈكى خەوين و زياتر پەشتەستور بوون بە وادە و بەلەتەكانى دەرمەو (سۆڤەت و ھەندەكەي فەوام و دەولەتەكەي).

۶- زۆرەيى سوپای كۆمار سوارە بوون تەنھا بارزانیەكان نەين كە پەدا نەبوون، چەكەي پەشكەوتووبان پەن نەبوو پاخوود پەندەرا بوو كە بەرگى پەن لە خەل ەكەن و چەكەكان زياتر چەكەي تەڤلىدى بوون.

۷- زۆرەيى زۆرى كوردستان لە دەستى كۆماردا نەبوو، تەنھا ۱/۳ كوردستانی ئىران لە دەستى كۆماردا بوو، بەشى خوارووى كوردستان لە سەفەزەو بەرمە خوارتر ناكرماشان لە دەستى دەولەتى ناوەندى دا بوو، بۆيە بېرىارى

٢-هۆكاری هەرێمە سەرەکی رووخانی کۆماری کوردستان-وەک هەموو شۆرش و راهێنەکانی تر - هۆکاری دەرەکی پەیوەست بە دەولەتە ئیمپریالیست و زلهیزەکان بوو، کە لە دەسلاتی حیزبی دیموکرات و خەڵکی کوردستان بە گشتی بەدەر بوو.

گومان له‌وه‌دانسی به‌که به‌کچی سوفیت رولیکي گرنگیان له‌هاندانی
 کورده‌کاتی نیراندا هه‌بوو بۆ پشکهنانی کوماری کوردستان له‌مه‌ه‌باد و به‌لجی
 پشکیری و پالش‌گرانیان پین‌دان و پاشایش له‌برابر نه‌م‌م‌اسی نه‌وت (که
 شوکر دواپی ده‌ستی نه‌که‌وت!) به‌تانی تنیا به‌جیان هه‌شتن و ده‌ول‌سی نیران
 توانی به‌ناسانی له‌ناویان به‌رشت و کوماره‌که‌یان به‌رووخینی بۆیه ده‌توانین بلیین
 که پیلاتیکی نوو ده‌ول‌نی بوو.

له لاپهک دهوله نه نهمېر پاليزمه کانسې شمېرېکا و ښنگليز زور به غونډې و
جديد ديموه پشويانان له دهوله تي نيران ده کرد و دزي بهرمو پيش جووني بزلسي
روزگار بخوازي بوون له کوردستان و له همدوو نيران و په لکو له ناوچه کوش،
دروست جووني کوماري کوردستان پشان دژبه بهر ژمونه دي غويان له روزنه لاسي
نلوه راس دهواني به تايست مسله دي نودت بؤ نوان زور گرنگ بوو که نغوني
که رکوکوش له کوردستاني عيراق ده چووه گيرفاني ښنگليز و شمېرېکاش به
همان شپوه ترسيان له وه هه بوو که نه م کوماره کوردې به بېچه نغونه پدک بؤ
کوردکاني عيراق و بهر ژمونه دي سياسي و نابوړيه کانيان بکه ورته مديرسې به وه،
دپاره نومه به نېست کوردستاني تووکاش هور راس بوو. له بهر نهمېر شو
پارموني و پشوياني شمېرېکا و بهر تانيا بؤ نيران، سوليه نيه کان سوه ک لييان
چاو مرون ده کرا - پشويانان له کوماري کوردستان نه کرد.

بۇ پىشپىۋانى جىددى لە ئېران بالېۋىزى ئەمىرىكا (جۇرج ئالېن) لە گەل رەزم نارا
بۇ بەرغومېردى شەر دۆى بارزىئەكان ھاتىو بۇ كوردستان و بالېۋىزخانە كەشيان
پەرەندى تىزىكان لە گەل زۆر سەۋك ھەشېرەنى كورد دىمەزەند بولۇپل سال
خىيات، قاسطل ل ۱۵۳ سەرچاۋەى پىشور، رۇزنامەى (نازادى) كە لەم كاتەما
لە بەغدا بە زمانى كوردى دەرەجەو لەبارەى پىشگىرى كوردنى ئەمىرىكا و ئىنگلىز
لە دادگانى كوردنى غازى محمدەدا، نووسىۋى:

«ئىستىعمارى ئىنگلىز و ئەمىرىكا لە بوونى غازى محمدەدە و ھاورىكانى دا
دوۋىنى ھەر سەرسەختى خۇيان دەدى، ئومىدىان ھەبوو كە بە چو كىيان دا
پىش و لە بەندىخانەشدا ئوتتەريان چوون لە گەلىان دوان بۇ نەمەى بىزان بۇ
لاى خۇيان رايان بىكىش، بەلام ھىچ كات سەركەتوۋ نەبوون ...» (جەلىل
گادانى / رۇزنامەى كوردستان / ۳۰۷).

دواترىش رۇزنامەى (نازەربايجان) لە باكو نووسىۋى غازى محمدەدە بە
ئوتتەرى ئەمىرىكا (جۇرج ئالېن) ى وئوو، گەلى كورد چاۋمەروانى ھىچ چاكە بەكس
لە ولاتى ئىستىعمارى نەبە (ھەمان سەرچاۋە).
ھەرۋەھا د. قاسطل دىلى:

«... لە ئاكەدا پەش پىن داگرتى ئەمىرىكى بەكان كە پەيان خوش بوو ئىسپات
بەكەن كەسەك دۆى سەسەنى ئەمىرىكا بىجولەتەو و لەۋەش زىانەر لە گەل بەكەشى
سۇلفى دۇستاپەنى بىكات لە قاموسى ئەۋاندا سزاي ھەر كوشتە...» (چل سال ...
ھەمان سەرچاۋە ل ۱۲۲).

بەلن غازى و ھاورىكانى باجى دۇستاپەنى پىان لە گەل سۇلفەتە كاندا دلو
ئەمەش ھەلىقىنى سۇلفەت بوو بەرامبەريان!

به‌رأسی شورشگهرانی نژادگرای و مذهب‌های کوردیان بؤ به‌رؤموندی خویان و فراوانخواری دمه‌لانیان به‌کارهینا، گرنگی‌دانشیان له سده‌تاوه به‌کشته‌ی کورد و کوماری مه‌هاباد هه‌ر له‌و روومه‌و بو، به‌لام که‌زانیان نیش‌فازانجی زیاتر له شولتی‌تره و کوردستان بیری نهمانی تیاوا سه‌وز نایب فروشتیان و پشتیان تین‌کرد. شای نیران له یادداشت‌کنانی خویدا نه‌وه‌ی ژمار کردوه که‌خودی ستانین له‌مبیز بوو پلاسی دلم‌شنه‌بو بؤ کژتایی هه‌زان به‌ کوماری مه‌هاباد و رووخاندنی (پروانه‌ کچی القصبه‌ الکودبه و المومرات الدولیه‌ ناصر عبدالعزیز ل. ۶۲).

زوریش له‌ هاوچه‌رخانی قازی محمد مه‌د بایان له‌وه کردوه که‌ ناوبراو له‌ کانی گیرانی‌دا و له‌ زین‌دانا جه‌غنی له‌مه‌ر لمرت و فیل و پلانه‌کانی سوخته‌ت کردۆنه‌وه و په‌شیمانی خوی ده‌س‌په‌وه که‌ منانه و باوه‌ری خوی پندلون و وتوبه‌ نهمه‌بان فریو‌دا و با‌گملی کورد فریوی نه‌وان نه‌خوات و جه‌ک دانه‌من و بؤ بزگاری و نازاد بوون غمبانی خوی درۆه‌ بین‌دات.

نه‌گه‌ر روومه‌کان راستیان کردبایه‌ تا سه‌ر پشی کوماری کوردستانیان ده‌گرت و له‌ رووی سیاسی و سه‌ربازی په‌وه ریتماییان ده‌کرد. به‌لام نه‌وان نیش‌ بره‌اری خویان دلبوو و نیشیان پیری نه‌مالبوو، نه‌نانه‌ت رینگریان له‌ هه‌نگاره‌ نه‌جابه‌کانی کوماریش ده‌کرد. بؤ نمونه‌ کاتیک سوهای کومار له‌ دوا‌ی شه‌ری (مامه‌شا) وستی هه‌رش بکاته‌ سه‌ر هه‌زه‌کانی نیران له‌ ناوچه‌ی سه‌قز، که‌هه‌م وره‌یان به‌میز و ژماره‌شیان زۆر بوو، هه‌ولدار بوون که‌ سنش رزگار بکه‌ن، که‌چی روومه‌ کومانبه‌ته‌کان نه‌بانیه‌شت به‌ره‌و نه‌و سه‌رگه‌وته‌ برۆن، نه‌وه‌ بوو رۆزی ۴۰ی جۆزمردنی ۱۳۶۵ی هه‌تاری (۲۰ی حوزه‌به‌رانی ۱۹۸۶ز) هه‌شموف فونسول (نۆنه‌رای) رووس له‌ ورمین له‌ گوندی (سه‌را) چاری به‌ قازی محمد

کهوت و دلاوی لی کرد که هیرش نه‌کانه سه‌ر سوپای نیران و سولیت نه‌م شعری بین باش نی‌یه و نیر سوپای سولیت ناتوانی بارم‌نی هیزی کومار بدات، که نه‌م بریار و پشهاته نوی‌پش کاریگری زوری له‌مر چارمنوس و دواروژی کومار دانا.

قازی محمده‌پش وای ده‌زانی که هه‌رگیز ستالین و باتروف پش پهرناده‌ن و به‌لینه‌کاتیان ده‌به‌سه‌ر و نه‌ر واده و به‌لینه‌ی له‌کاتی گنتوگ‌کاندا و له‌دمی چارپیکه‌نه‌کاندا به‌قازی و کوماریان دلو، پیلانه‌وه پابه‌ند ده‌بن و بارم‌نی نه‌ده‌ن، نه‌مه‌ش یو‌خوی که‌م نه‌زموونی و نه‌ه‌گه‌پش نی‌ویاتی له‌ پیوره‌کاتی سیاست ده‌گه‌باتد که نه‌ها له‌ سه‌رینه‌ای به‌رم‌موندی هه‌بشه‌بی دهروات(نیشتانی له‌گه‌لا پش).

نیر نه‌وه بوو به‌رم‌موندی سیاسی و نابووری وای خواست و شوروی خاوه‌ن جه‌سه‌ر(۱) و پش‌وپه‌نای جونیار و کرنگار و چینی چه‌وساوه‌(۲) له‌گه‌ل نیران رینکه‌هوت و بریاری کشانه‌وه له‌ر ولاته و وازه‌بان له‌ کوماری کوردستان و (نازه‌ریابجانی)دا و له‌ مانگی نۆفهمه‌ری ۱۹۸۶ز سوپای سوور له‌ نیران دهرچوو، دوا‌م‌وای نه‌م کشانه‌وه‌به‌ لشکری نیران به‌لوی هه‌لی‌زاردنی نازادیه‌وه به‌ره‌و کوردستان و نازم‌ریابجان که‌ونه‌ رین، گوا‌به‌ نا‌سوپا له‌ر دوو ناوچه‌به‌ جه‌گیر نه‌بن هه‌لی‌زاردن به‌ نازادی نه‌نجام ناه‌ری، به‌لین سوپای نیران هات و سولیه‌نش نه‌باته‌پشت په‌لاماری بد‌رت و نه‌مریکاش پشنگیری له‌ هانه‌گه‌ی کرد، نه‌مریکا له‌سه‌ر زاری بال‌وژی خوی له‌ نارین(جورج نالین)به‌م شه‌وه‌به‌ پش‌پوانی خوی یو‌قوم دهریری:

نموده که دولتی ایران رایگه یاندوده که دهبوت هیزی نمبونی بو هموو بهشه گانی ایران بنهزی ... برهاردکی نییعی و بهجی به (چل سال) عهبات (سهرجاودی پیشوو / ل ۱۰۵).

نویسنده‌ی سؤجه‌نیش له نه‌نوعه په‌نگر نووه‌کان- که نووسر ناستوذه ییډا-
تدو مسئله‌یه‌ی به مسئله‌یه‌کی ناوخیی نیران له قه‌لم داو گوايه نه‌وایش مافی
دوست و مردان له کیشه ناوخیو به‌کان، ولایتیان نیریه!

وهك بلسى دىمىتان لە كېشى ھىچ ولايتكى ئىر و كاروبارى ھىچ
دىمولەيتكى ئىر وىرەدەيت. وهك بلسى دەپان سال دىمىتان نەغىتە ناز
نەغەستانە وە و ئورگىتى رۇزناوايان وىران نەكر دىيت و دەپان كېشە و كارە
ساتيان نەنايتە وە لە چەندىن ولات و لە ناز چەندەھا گەلى ھەزار و يىرەمەتان لە
خۇرە ولات و خۇرناوازا ھەر لە شۇرشى ئۆكۈرەمە تانىت؟

مەگەر ھەر لە سۆڤېت و لە بەشى كوردستاني نوێدا چيان نەكرد بە كوردەكان و بەسەر ئەرمنيا و ئازەربايجاندا بەشيان نەكردن و چەندەهايان رووبەرووی ئازار و ئەشكەنجەدان و بێبەش كردن لە مافى رۆژنېرى و سیاسى و ...هتد ئهيوونهوه لە سەر دىمنى ستالېن و دىمەلانتراڤتى نرى سۆڤېت(رووسيا) و گۆزى بەكەمەليان بوو دووست نەكردن... ۱۹

به هەر حال نەم نەزموونەش (کۆماری کوردستان) بە پیلانیکی نەگێڕسی نەو دەرۆلانی لەنێر چوو و زیندە بەچال کرا؛ نەبوابە کۆماری کوردستان زیاتر پشی بە فاکتەری نازەکی و هێزی پێشەرگە پێستاپە و بەرگری لە خۆی کردبە ئێجلامەکی هەرچی بوابە و چارەڕوایی هێزی دەرەکی و وادە و بەلجە نرێودەرەکانیان نەبوابە، بەلام نەمە مێژوو و نەوێ روویدا روویدا و ئێستا پێستە کورد وانی هەشباری لێ وەرگیرف و هەلەکان دووبارە نەکاتەو ..

بۆ ئەم لابەسە سوودم وەرگرتوو: لە:

۱- کورد و کوردستان لە بەلگەنامەکانی بەریتانیادا، ولید حمەدی نوەرگێڕانی

محمدەد نوری توفیق بەشی سێیەم

۲- چل سأل خەبات لە پێناوی نازادی مەبدەر حسن قاسطو

۳- کردەها و یک بررسی تاریخی و سیاسی / حسن لرفع

۴- رۆژنامەی کوردستان ژمارە ۳۰۷/بەناگەلییە ۱۳۸۰

۵- القفیه الکوردیه والمواصفات القبولیه/عمر عبدالعزیز هورالعائی/ ۱۹۹۳ز

۶- چەند ورده سەرچاوه به کێ تر. (وەرگێڕ)

سەرچاوه و به لگه نامه کان

۱- کز راعه،

خاطراتی از تاریخ حزب توده، نوشته احسان طبری، انتشارات
امیرکبیر سال ۱۳۶۶.

۲- کمیون انتشارات و تبلیغات حزب دمکرات کردستان ایران

پیامهای کنگره ششم حزب دمکرات کردستان ایران، بهمن ماه
۱۳۶۲/کمیون انتشارات و تبلیغات حزب دمکرات کردستان ایران
(بی جا): حزب دمکرات کردستان ایران/۱۳۶۳.

۳- قاسملو، عبدالرحمن

چهل سال خدایات له پهنای نازادی، عبدالرحمن قاسملو (بن شوان)
حیزی دیموکراتی کوردستانی نیران/۱۳۶۱.

۴- کومبته ی ناولندی حیزی دیموکراتی کوردستانی نیران

به لگه نامه کانی کونگره ی خدوتسمی حیزی دیموکراتی کوردستانی
نیران (بن شوان) لا کنبه مرکزی حزب دمکرات کردستان
ایران تاخر ۱۳۶۴.

۵- کومببونی سیاسی نیرانی حیزی دیموکراتی کوردستانی نیران

نۆرگانی کومببونی سیاسی نیرانی (ح.د.ک.ن.ا) نشریه ی
ژماره ۷/مالی ۱۳۶۵.

- ۶- کژمبیلنی سیاسی- نیزلمی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ایران
نژوگسانی کژمبیلنی سیاسی نیزلمی (ح.د.ک.شا) نشریه‌ی ژماره:
۱ (بین‌شولان) شهمریوری ۱۳۹۵.
- ۷- کمیته مرکزی حزب دمکرات کردستان ایران
کوردستان نشریه ژماره: ۹۸ کوردستان نشریه‌ی شماره ۹۸ (بی‌جا): کمیته
مرکزی حزب دمکرات، شهرپور ۱۳۹۳.
- ۸- به قلم یکی از قضات حزب دمکرات
سیر بخش قضایی حزب دمکرات کردستان ایران/ به قلم یکی از قضات
حزب دمکرات (بی‌جا، بی‌نا، بی‌تا).
- ۹- کمیسیون انتشارات و تبلیغات کمیته مرکزی حزب دمکرات کردستان
ایران
جنگ در کردستان شماره ۱ (نتیجه جنگ در کردستان در ماههای
مهر، آبان، آذر ۱۳۹۳) / (بی‌جا): کمیته مرکزی حزب دمکرات، ۱۳۹۳.
- ۱۰- دفتر سیاسی پاسداران انقلاب اسلامی
کردستان، امیرالیزم و گروههای وابسته، نشریه شماره ۱/ دفتر سیاسی
سپاه پاسداران انقلاب اسلامی (بی‌جایی، بی‌نامی، بی‌تا).
- ۱۱- یادداشت‌های عمر عیار پیرامون موضوع مهلباد در سالهای ۱۳۲۶ تا ۱۳۲۰.
شابانی وعبیر میتانه‌ویه که سرچاره‌کاتی سه‌مروه له کتیبه‌خانی
پاریزگای کوردستان دست ده‌کمون.

شوینه کان

فهرست مطالب

نمبر	ننگلیز	نمبر
۳۳-۱۷-۵۱-۷۱-۸۱-۸۲	لف	۱۵-۲۷-۲۸-۳۱-۳۲-۱۲
۳۱-۷۲	لوس	۱۳-۱۱-۱۷-۲۳-۵۵-۶۳
	پ	۷۰-۷۱-۷۳-۷۵-۷۷-۸۰
۱۱-۱۳	ہاکو	۸۲-۸۱-۸۵
۱۸	پورہان	۸۵
۱۸	بازگان	۱۷-۷۱-۸۰-۸۱-۸۲-۸۱
۸۰-۸۱-۸۶	بیرتاپا	۳۷
۸۲	بہار	۸-۱۵-۱۶-۲۶-۲۷-۲۹
۳۵	بہاروت	۳۱-۳۲-۳۱-۱۱-۱۶-۱۷
	پ	۱۸-۵۳-۵۱-۵۵-۶۰-۶۳
۳۵	باریس	۶۱-۶۷-۷۰-۷۱-۷۲-۷۱
		۷۶-۷۷-۷۹-۸۱-۸۲-۸۱
		۸۵-۸۹-۹۰
		۶۳

۸۱-۸۸	ت		
۸۳	تاران	۱۱-۷۵-۷۶-۸۱	سورا
۲۷-۷۹-۸۳	تورکیا	۲۷-۶۸-۳۵-۶۷-۸۱	سغز
	تغریز	۶۸-۶۵	ش
۲۹-۱۷-۶۱-۷۰-۷۵-۸۱	تج		شوروی
	چالدیزان	۳۱-۶۷	ع
۷-۵۶-۶۷	چولرچرا، مەبدان	۵۰-۷۲	عوسمانی، دولت
۹-۲۳-۳۱-۳۵-۵۶-۶۷	ح		عبرانی
۶۸-۶۹-۷۹-۸۱	حسانیان	۱۸	
	د		ی
۲۷-۶۳-۷۹-۸۰	دیاربه‌کر	۲۷	کرمانشان
۸-۹-۱۱-۱۵-۱۶-۱۹	ر		کوردستان
۲۰-۲۱-۲۵-۳۶-۳۷-۳۱			
۳۱-۳۵-۱۲-۱۳-۱۱-۱۵	روس	۱۵-۸۳-۸۵	
۱۶-۱۷-۵۳-۵۱-۵۶-۵۹	روسیا	۲۹-۱۱-۱۲	
۶۲-۶۳-۶۶-۶۷-۶۸-۶۹	س		
۷۰-۷۱-۷۶-۷۳-۷۱-۷۵	سلجمنی	۸-۳۷-۶۸-۳۱-۵۶	
۷۷-۷۸-۷۹-۸۱-۸۲-۸۳	سنة	۲۷-۶۳-۶۶-۸۰	
۸۱-۸۵-۸۶-۹۰	سوریا	۶۷	
۱۸	سؤلیت	۶۸-۶۹-۱۱-۱۲-۱۳-۱۶	کولیجه
۶۳		۱۷-۵۰-۵۳-۵۱-۵۵-۵۶	کمرکوی
		۶۱-۶۷-۷۰-۷۱-۷۵-۷۹	ل
۷	لوزان، پەیمان	۷۷-۷۹-۸۰-۸۱-۸۲-۸۳	

۱۹-۵۰-۵۳-۵۵-۵۶-۵۹			۴
۶۳-۶۴-۶۵-۶۶-۶۷-۶۹		۶۷	ماكو
۷۱-۷۲-۷۳-۷۵-۷۶-۷۸		۸۳	مامىشا
۸۱-۸۳		۱۶-۷۶	مىسكو
۷۳	مىاندول	۳۳	مىوكرىان
	و	۸-۹-۱۱-۱۵-۱۷-۱۹	مىمىپاد
۷۶-۸۳	ورمىن	۲۰-۲۱-۲۶-۲۷-۲۸-۲۹	
	۵	۳۱-۳۶-۳۲-۳۳-۳۶-۳۷	
۱۰-۶۳	مىمىلير	۱۲-۱۳-۱۵-۱۶-۱۷-۱۸	

ناوہ کان

وَبَنَ كَانِي نَدَم كَتَبِهِ. كَوُكْرَاهِي جَاهِدِ مَدَنِي تَدْرَه كُولِي يَه

ناوه‌كان

ل	الف	
ناتانكشیراف، ژەنەرەل سەلیم	لوفە، حەسەن	۸۶
۱۶-۱۲-۶۶	لەسر کبیر	۸۹
۵۵	پ	
نەندەرە گرومیکو		
نەحمەدەبەن، کەریم	بارزانی، مەلا مەستەفا	۷۳
نەرفەح، حەسەن	بەلاروف، میر جەنەفەر	۱۶
نەمیر عەشایەر، مام عەزیز		۷۱-۷۵-۶۶-۸۱
نەنگەلتۆن، ویلیام	بایزید ناخا عەزیزی گەورک	۷۰
۷۱-۷۲-۷۶-۷۷	پ	
نیر لەهیم، کۆری عەلی ناخای	پەسیان، نەجەققۆلی	۳۱-۷۲
عەلی یار	پەشەمۆری	۵۳
نیلەمی، مام نەحمەد	ت	
۳۷-۱۶		
نیلخانی زاده، نەسماعیل	نالب، دکتۆر	۱۱
نیلخانی زاده، مەحمود ناخا	نەرە کۆلی، رەنوف	۳۱
نیمامی، عەبدولرحمن	نەروی سەید نەها	۷۰
نەبیویان، محەممەد	نەبەری، نەحسان	۷۵

۶۹	رفیق حبیبی	ج
۶۶	ریبال چیتکو	جلودج نالین ۸۶-۸۱
۶۰	ریحانی، علی	جدهندی، سید قادر ۶۹
	ز	جهلانی پور، حمید مزا ۱۰-۱۱
۶۹	زهیبی، عبدالرحمن	ح
۷۰	زمرؤ به گی همدگی	حاجی باباشیخ ۱۶-۷۳
	س	حمدی، ولید ۸۹
۷۷	ساد چیتکوف	حمدن نیلکو شکاک ۷۰
	سالار، کویری میرزا فہتاحتی قازی	حمدن عومدی شکاک ۷۰
۶۵		حیدمدی، سدید ۱۶-۶۹
۷۱	سالحی، کیومررس	خ
۱۶-۷۱-۷۶-۸۱-۸۵	سنانین	خوسرووی، غلیل ۱۶
۶۷	سولتان سلیمی عوسمانی	غیاپانی، شیخ محمد ۶۵
۶۷	سولتان مورادی عوسمانی	د
۱۹-۵۰	سعدی قازی	داودی، حاجی مستفا ۱۶
۷۰	سهرتپ شکاک	داودی، ملا عبداللہ ناسرو بہ
	سلاحدین کارم توف، کاک ناغا	ملا حمزگی ۶۹
۶۶		ر
۳۱-۳۶	سمعدی، محمد	رسولی، دلشاد
۳۷-۶۱-۶۸-۶۹	سہانی قازی، محمد	رسولی، عبدولرحمان
۱۶-۱۹-۷۰-۷۳		رشتید بہ گی ہمدگی

۶۱	سیدیدهان	۳۱	فوزی، مهلا نه محمد
	ش		ق
۶۷	شایسته‌اعلی سغمدوی	۳۷	قادر، قاسم
۶۷	شاععباس	۷۰	قادر، ماموش، کاک همزه
۳۲	شالقی، میرزا رحمت	۶۱-۶۵	قازی علی
۸	شیخ سعیدی پیران	۶۱	قازی قاسم
۹-۸	شیخ محمود	۸-۹-۱۰-۱۵-۱۶	قازی محمد
	س	۱۷-۱۹-۲۰-۲۱-۲۲-۲۳	
۵۰	ضرغلی، سرهنگ نجات‌الله	۲۸-۲۹-۳۱-۳۲-۳۳-۳۴	
	ط	۳۵-۳۶-۳۷-۴۱-۴۲-۴۳	
۷۹	طبری، احسان	۴۴-۴۵-۴۶-۴۷-۴۸-۴۹	
	ع	۵۰-۵۳-۵۴-۵۵-۵۶-۵۹	
۷۰	عبدوللّٰهی قادر، ماموش	۶۱-۶۵-۶۶-۷۰-۷۱-۷۲	
۱۷-۷۱-۷۵-۹۰	علی‌پار، عومر	۷۳-۷۴-۷۵-۸۲-۸۳-۸۴	
۱۸-۷۰-۷۱	علی‌پار، علی ناغا	۵۹-۶۲-۶۳	قاسم، عبدالرحمان
	ح	۶۵-۷۱-۸۲-۸۶	
۱۸	خفاری، سرهنگ علی نه کبر	۷۰	فریطاس ماموش، شکاک
	ف	۱۶-۱۷	فرعام سلیمان، نه محمد
	فاروقی نه یزوللّٰهی، نه محمدخان	۱۹-۲۱-۲۵-۷۱-۷۵-۷۷	
۷۰		۷۹-۸۱	
۶۹	فرهمر، حسین		ی
۶۶	فرموشی	۱۷	کازم‌نوف
		۶۱	کمال ماموش، دکتر

۷۰	مجدد خان	۱۶-۷۰	کهریزی، مناف
۶۹	محمود جودیت	۶۹	کهانی، عبدالرحمن
۶۹	میر حاج محمد		گی
۶۵	میرزا فغانی قازی	۵۹-۶۱-۶۶-۶۹-۸۳	گادانی، جلیل
ن			م
۶۹	نادرزاده، محمد	۷۰	محمدی ناغا و سوق قاسم
۷۰	نوری به گی همدانی		محمدی نهمین به گی همدانی و لایه گی
۷۰	نورعلی سنگور، علی خان	۷۰	
۶۶	نیکبخت	۵۱	محمدی درویشا
و			محمدی، کوری میرزا فغانی
۱۰	وهرتی، محمد	۶۵	قازی
۱۶	ولی زاده، محمود	۸۶	محمدی نوری تولقی
۵		۶۶	ملک الشعرای بهار
۸۶	هورانی، عمر عبدالعزیز	۳۱-۳۶	مودهرسی، ملا قادر
۸۳	هاشمی	۳۷-۶۶-۶۹	
۱۶-۱۸	همایونی، سرشپ	۱۶	موجینی، محمدی نهمین
۱۹-۶۶-۷۳		۷۰	مورکی، نصیر
۷۰	همزه نالوسی مامش	۷۶	مولوتوف
ی		۱۶	مومندی حاجی رحمان ناغا
۶۰	یاسعی، رشید	۷۰	مومندی، قاسم
۶۹	پاهور، محمد	۷۲	مجددی، ملا حسین
۷۲	پرماتوف		

حاج میرزا بافق

سليمان

شاهي نهمان فام ملي کوششي فازي نهمرا کرد

سید علی قازی

قازی محمد

سید علی قازی

وایشان: قازی محمد، پسر بی گناه که راسته ده (۱) حاجی مستجاب
 دارد (۲) عبداللہ خورشیدی (۳) محمدی بلال (۴) محمدی بنی محمدی (۵)
 وعلی بلورانی (۶) رحمانی بیگم (۷) کبری محمدی (۸) علی رحمانی
 ... (۹) ... (۱۰) ... (۱۱) ... (۱۲) ... (۱۳) ... (۱۴) ... (۱۵) ...

عبدالله بن عباس، عبدالله بن عباس و عبدالله بن عباس

فرمان السلطان سمرقند و وزیر قیاسی

ملا مستطال بلوژی

سرمشگر فرمانروایی

سن روز نان و نه کی قازی خورده و نه گ به حرام درچو

ژنرال بارزانی

مهرنگو و زاده یحیی - ستاره های کوبه ای، از یک کلیپ ده روزگردی کوبه ای، نیشنال - که لاغیر